

**ΤΑ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ
ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΥ**

ΥΠΟ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΤΖΕΡΠΟΥ

ΤΑ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΥ*

ΥΠΟ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΤΖΕΡΠΟΥ
Πρωτοπρεσβυτέρου, Λέκτορος Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ὅπως εἶναι γνωστό, τὸ λειτουργικὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖο φέρει τὸ ὄνομα *Μέγα Εὐχολόγιον*¹, δὲν βρῖσκεται σήμερον σὲ ἀμεση λειτουργικὴ χρῆσι. Ἀλλ' ἀποτελεῖ τὸν ἱερό ἐκεῖνον κώδικα στὸν ὁποῖο, ἐν εἴδει ἀρχείου, ἔχει ἀποθησαυρισθεῖ ἢ διαμέσου τῶν αἰῶνων σχετικὴ πρὸς τὴν τέλεση ὄλων τῶν ἱερῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἄλλων ἁγιαστικῶν τελετῶν εὐχολογικὴ παραγωγή τῆς Ἐκκλησίας². Ἐπιτομὴ τοῦ Μεγάλου Εὐχολογίου εἶναι τὸ λεγόμενον *Μικρόν*

* Εἰσήγησι στὸ 5ο Πανελλήνιον Λειτουργικὸ Συμπόσιον Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων – Ἱερά Σύνοδος, 2/5 Νοεμβρίου 2003, Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ρώσος, Νέο Προκόπι Εὐβοίας – θέμα: Ἱερουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον, Ἡ Ἁγία Γραφή στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία.

1. Ἀπὸ τίς κυκλοφοροῦμενες σήμερον ἐντυπες ἐκδόσεις τοῦ Μ. Εὐχολογίου ἐπισημαίνουμε ἰδιαίτερα τίς ἑξῆς: Goar J., *Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum...* Venezia 1730 (Ἀνατύπωσις Graz 1960). *Εὐχολόγιον τὸ Μέγα τῆς κατὰ Ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας* (Ἐπιμελ. Ζερβὸς Σπ., Ἀρχιμ.), Venezia² 1862, (Ἀνατύπωσις Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1992).

2. Πρὸς τὴν ἱστορικὴν διαμόρφωσι τοῦ βιβλίου αὐτοῦ βλ. ἰδιαίτερα: Φουντούλης Ἰ., *Λειτουργικὰ Θέματα*, τ. 5, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 68-69. Βεργωτῆς Γ., *Τελετουργικὴ*, Θεσσαλονίκη 1984, σσ. 99-100. Parenti St. - Velskovska El., *L' Eucologio Barberini gr. 336*. Edizioni Liturgiche, Roma (CLV)² 2000. Τωμαδάκης Ν., *Ἡ ἐν Ἰταλίᾳ ἐκδοσις ἐλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων (κυρίως λειτουργικῶν) γενομένη ἐπιμελεῖα Ἑλλήνων ὀρθοδόξων κληρικῶν κατὰ τοὺς 15-16 αἰῶνας*. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 39 (1969-1970) σσ. 3-33.

*Εὐχολόγιον ἢ Ἀγιασματάριον*³, στοῦ ὁποῦ, μὲ ἑξαίρεση τὶς τρεῖς λειτουργίες, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τὴν κύρια ὕλη τοῦ *Ἱερατικοῦ*, περιέχονται οἱ ἀκολουθίες ὄλων τῶν ἄλλων ἱερῶν μυστηρίων καὶ ἀγιαστικῶν τελετῶν, ὅπως αὐτὲς τελοῦνται σήμερα: οἱ ἱερές, δηλαδή, ἀκολουθίες τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Γάμου, τῆς Μετανοίας, τοῦ Εὐχελαίου, τῆς Κηδείας, τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ καὶ οἱ φαλλόμενες «εἰς διαφόρους περιστάσεις».

Ἔτσι τὸ Μικρὸν Εὐχολόγιον ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπο τὸν ἱερό συνένδημο τοῦ ἑφημερίου ἱερέα κατὰ τὴν καθημερινή λειτουργική καὶ ποιμαντική δραστηριοποίησή του στοῦ χώρου τῆς Ἑνορίας. Τὰ δὲ ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα τῶν ἐμπεριεχομένων σ' αὐτὸ ἱερῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἄλλων ἀγιαστικῶν τελετῶν ἀποτελοῦν τὸν συγκεκριμένο τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἱεραουργεῖται τὸ μυστήριον τοῦ χριστιανικοῦ εὐαγγελίου (Ρωμ. 15, 16) στὶς ἀντίστοιχες ὀριακὲς στιγμὲς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ ἀναγέννηση καὶ ἔνταξή του στοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἢ ἡ συμφιλίωσή του μὲ αὐτό, οἱ διαφορὲς δοκιμασίες καὶ περιστάσεις τοῦ βίου, ὁ ἴδιος ὁ θάνατος. Μὲ τὴν ἔννοια αὕτη καὶ μέσα στὴν προοπτικὴ τοῦ γενικοτέρου θέματος ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ στοῦ συνέδριον αὐτό, σκοπὸς τῆς παρούσης εἰσηγήσεως εἶναι ἅψ' ἑνὸς μὲν νὰ παρακολουθήσουμε ἱστορικολειτουργικὰ τὶς συνθῆκες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐντάχτηκαν τὰ συγκεκριμένα ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα στοῦ εὐρύτερου τελετουργικοῦ πλαίσιο καθεμιᾶς ἀπὸ τὶς ἀκολουθίες αὐτὲς, καὶ ἅψ' ἑτέρου νὰ δοῦμε τὸ περιεχόμενο τῶν ἀναγνωσμάτων αὐτῶν καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο νοηματοδοτοῦν τὶς ἐν λόγῳ ἀκολουθίες.

1. Ἀρχίζουμε μὲ τὸ ἱερό μυστήριον τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, τὸ ὁποῖο, μαζί μὲ τὰ ἱερὰ μυστήρια τοῦ Ἁγίου Χρίσματος καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἀποτελοῦν τὴν χριστιανικὴ μύηση, δηλαδή, τὴν πνευματικὴ ἐκείνη θύρα, διαμέσου τῆς ὁποίας διέρχεται ὑποχρεωτικὰ ὁ κάθε ἄνθρωπος, ποῦ ἐπιθυμεῖ νὰ εἰσέλθει στὴν κοινωνία τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ γίνῃ μέλος τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι μέχρι τὸν 12ο αἰ. περίπου ἡ ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ ἐτελεῖτο σὲ συνάρθρωση μὲ τὴ Θεία Λειτουργία⁴ καὶ περιελάμβανε σὲ

3. Στὴν πρώτη του μορφή τὸ νέο βιβλίον περιεῖχε μόνο τὴν ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ, στὴν ὁποία καὶ ὀφείλει τὴν ἀρχικὴ ὀνομασία του *Ἀγιασματάριον*. Κριτικὴ ἔκδοσις τῶν κυριωτέρων ἀπὸ τὶς ἀκολουθίες τοῦ *Μικροῦ Εὐχολογίου* βλ. στοῦ Τρεμπέλας Π., *Μικρὸν Εὐχολόγιον*, Τόμ. Α-Β, Ἐκδόσεις Ἀδελφότητος Θεολόγων Ὁ Σωτήρ, Ἀθῆναι, 1998.

4. Μιλόσεβιτς Ν., *Ἡ Θεία Εὐχαριστία ὡς κέντρον τῆς Θείας Λατρείας. Ἡ σύνδεσις τῶν μυστηρίων μετὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας*. Ἐκδόσεις Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 30-136. Ζηζιούλας Ἰ., (Μητροπ. Περγάμου), *Ἁγιον Βάπτισμα καὶ Θεία Λειτουργία*, στοῦ Ἱερά Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος - Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως,

γενικὲς γραμμὲς τὰ ἐξῆς βασικά στοιχεῖα: Ἡ ὅλη βαπτισματικὴ ἀκολουθία ἄρχιζε μὲ ἀγρυπνία, τῆς ὁποίας τὸ πρῶτο μέρος περιελάμβανε ἀνάγνωση τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Καὶ μέχρι μὲν τὸν 4ο αἰ. ἡ ἀνάγνωση αὐτὴ ἐγένετο κατὰ τὸ σύστημα τῆς *lectio continua*, ἀπὸ δὲ τὸν 4ο αἰ. καὶ ἐξῆς καθιερῶνεται ἡ κατὰ περικοπὲς ἀνάγνωση⁵. Τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνώσεων ἀκολουθοῦσε τὸ Βάπτισμα τῶν Κατηχομένων σὲ ξεχωριστὸ χωρὸ, τὸ Βαπτιστήριον, καὶ μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν νεοφωτιστῶν στὸ χωρὸ τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως, γινόταν τὸ Χρῆσμα μὲ ἐπίθεση τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου, ἀνεπέμποντο δεήσεις, ἀνεγινώσκοντο τὰ ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα τῆς Λειτουργίας, καὶ ἡ ὅλη τελετουργία κατεκλείετο μὲ τὴν προσφορὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας⁶.

Τὸ τελετουργικὸ αὐτὸ σχῆμα διατήρησε ἡ βαπτισματικὴ ἀκολουθία μέχρι τὸν 12ο αἰ., μὲ τὴν μόνη διαφορὰ ὅτι ἀπὸ τὸν 4ο αἰ. καὶ ἐξῆς προσλαμβάνει ἕναν ἐπισημότερο χαρακτήρα, πού τῆς προσέδωσε ἡ σύνδεσός της μὲ τὴν ἀναστάσιμη παννυχίδα τοῦ Μ. Σαββάτου⁷, καὶ κατ' ἐπέκταση μὲ τὶς παννυχίδες τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῶν Θεοφανείων καὶ τῆς Πεντηκοστῆς⁸. Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού σταθεροποιεῖται λίγο πολὺ ἡ ὁμάδα τῶν 15 παλαιοδιαθηκικῶν ἀναγνωσμάτων⁹ πού μᾶς διασώζει ὡς σήμερα ἡ ἀκολουθία τοῦ ἔσπερινου τοῦ Μ. Σαββάτου¹⁰ καὶ τὰ ὁποῖα εἶχαν τότε μία διπλὴ λειτουργικότητα. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποτελοῦσαν ἕνα εἶδος ἀνακεφαλαίωσης τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως πού περιελάμβανε ἡ διδασκαλία τῶν κατηχομένων, ὅπως ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, οἱ προτυπώσεις τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου κ.λπ., καὶ ἀφετέρου ἐκάλυπταν ἀπὸ ἄποψη τελετουργικὴ τὸν χρόνον πού ἀπαιτοῦσε ἡ ὁλοκλήρωση τῆς βαπτισματικῆς διαδικασίας.

Ἡ μετὰ τὸν 12ο αἰ. ἐπισυμβάσα προοδευτικὴ ἀποσύνδεση τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος ἀπὸ τῆ Θεῖα Λειτουργία εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν

(Σειρὰ Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη 6), *Τὸ ἅγιον Βάπτισμα, Πρακτικά Α' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου*. Ἔκδοσις τοῦ Κλάδου Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι, 2003, σσ. 211-279.

5. Γιά τὸν τρόπο ἀνάγνωσης τῆς Ἀγίας Γραφῆς στὴ Θεῖα Λατρεία βλ. γενικά: Ἰωαννίδης Β., *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Κ. Διαθήκην*. Ἀθῆναι 1960, σσ. 554-555.

6. Μιλόσεβιτς, *μν. ἔργ.*, σ. 49.

7. Mateos J., *Typicon de la Grande Eglise* (OCA 165-166), Roma 1962, τόμ. II, σσ. 84-91.

8. Yazigi I., *Ἡ τελετὴ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος. Ἱστορικὴ, θεολογικὴ καὶ τελετουργικὴ θεώρησις*. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορία. Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 91-95, 109-113.

9. Βουλγαράκις Ἡ., *Αἱ κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Ἱεραποστολικὴ θεώρησις*. ΠΙΠΜ (Ἀνάλεκτα Βλατάδων 24), Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 315-328.

10. Τριώδιον, Ἔκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθῆναι 1994, σσ. 990-1011.

διαμόρφωση μιᾶς αὐτελοῦς πλέον ἀκολουθίας, ἡ ὁποία ὄσον ἀφορᾶ στὰ ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα, εἶναι προφανές ὅτι διατήρησε αὐτὰ τῆς παλαιᾶς βαπτιστικῆς λειτουργίας. Καί τὸ μὲν ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα εἶναι ἡ περικοπὴ *Ἵσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν...* (Ρωμ. 6, 3-11), πού μαρτυρεῖται σταθερὰ ἀπὸ τὴν παράδοση, καταχωρίζεται δὲ καὶ στὸ παράρτημα τῶν ἐντύπων ἐκδόσεων τοῦ Ἁποστόλου «*Ἀπόστολοι εἰς διαφόρους περιστάσεις*». Τὸ δὲ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα εἶναι οἱ τελευταῖοι στίχοι τῆς ἀναστάσιμης περικοπῆς τῆς λειτουργίας τοῦ Μ. Σαββάτου *Ἵψαι Σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ...* (Ματθ. 28, 1-20), πού συμπίπτει μὲ τὸ 1ο ἐθωινὸ εὐαγγέλιο... (Ματθ. 28, 16-20). Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο στὸ παράρτημα τῶν ἐντύπων ἐκδόσεων τοῦ Εὐαγγελίου «*Εὐαγγέλια εἰς διαφόρους περιστάσεις*» δὲν καταχωρίζεται εὐαγγελικὴ περικοπὴ γιὰ τὸ Βάπτισμα.

Ἐκ τῆς σύντομης αὐτῆς ἀναδρομῆς καθίστανται προφανῆ καὶ τὰ κριτήρια μὲ τὰ ὁποῖα ἐπελέγησαν οἱ δύο ἀναγιγνωσκόμενες σήμερον κατὰ τὸ Βάπτισμα καινοδιαθηκικῆς περικοπῆς. Καὶ ἡ μὲν εὐαγγελικὴ περικοπὴ, ὡς τμῆμα τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων γιὰ τὶς μετὰ τὴν ἀνάσταση ἐμφανίσεις καὶ ὑποθήκες τοῦ Κυρίου μεταγίγει στὴν ἀκολουθία αὐτῆς τὴν ἀναστάσιμη ἐμπειρία τῆς πρώτης ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, πού νεύρωσε τὸ ἱεραποστολικὸ φρόνημά της γιὰ τὸν εὐαγγελισμό ὅλου τοῦ κόσμου. Ἐπιπλέον ἀποτελεῖ τὴν πιὸ ἀμεση ἀγιογραφικὴ ἀναφορὰ στὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Κυρίου ἴδρυση τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐμπεριέχει καὶ τὸν τελετουργικὸ τύπο ἐπικλήσεως τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, στὸ ὄνομα τῆς ὁποίας ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τελεῖ τὸ ἱερὸ Βάπτισμα¹¹.

Ἡ ἐπιλογή τοῦ ἀποστολικοῦ ἀναγνώσματος φαίνεται ὅτι ἔγινε μέσα στὸ πνεῦμα ἐφαρμογῆς τῆς γενικότερα ἰσχύουσας ἀρχῆς τῆς συναναγνώσεως ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν ἀναγνωσμάτων, πού σημαίνει τὸ ἕνα νὰ συμπληρώνει καὶ νὰ ὑπομνηματίζει νοηματικὰ τὸ ἄλλο. Ἔτσι στὴν προκειμένη περίπτωση ἔχουμε μιὰ ἀποστολικὴ περικοπὴ μὲ ἐκδηλοῦν κατηχητικὸ καὶ ἀντιορθρητικὸ χαρακτῆρα¹², στὴν ὁποία ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀντιμετωπίζοντας τοὺς ἀναπόφευκτους συνειρμούς πού δημιουργοῦσε ἡ τέλεση τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ μυστηρίου πρὸς τὰ πάσης φύσεως ἄλλα τελετουργικὰ βαπτίσματα τῶν ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἐθνικῶν προερχομένων χριστιανῶν, ἀναδεικνύει τὴν μοναδικότητα τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος ὡς συμμετοχῆς στὸν θάνατο καὶ

11. Τρεμπέλας Π., *Δογματικὴ*, τόμ. 3, Ἁδελφότης Θεολόγων Ὁ Σωτήρ, Ἀθῆνα 1961, σ. 89.

12. Παναγόπουλος Ἰ., *Εἰσαγωγή στὴν Κ. Διαθήκη*, Ἀθῆνα 1995, σ. 193.

τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ¹³. Ἀπαντώντας ἔτσι στὸ βασικὸ ἐρώτημα τί σημαίνει «εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν» προλογίζει ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα κεφάλαια τῆς βιβλικῆς καὶ λειτουργικῆς ἐρμηνευτικῆς, ποῦ εἶναι οἱ περιφημὲς βαπτισματικὲς κατηχήσεις τῶν μεγάλων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπ' αὐτὴν τὴν διαχρονικὰ ἀκένωτη πηγὴ τῆς βαπτισματικῆς ἀγωγῆς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ παραθέτουμε ἐδῶ ἐνδεικτικὰ ἓνα μικρὸ δεῖγμα. Λέγει ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων: *Ἐπίστησον δὲ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸν νοῦν τοῖς τοῦ ἀποστόλου λόγοις. Οὐκ εἶπεν, εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου. Ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θάνατος ἀληθῆς, ἐχωρίζετο γὰρ τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ, καὶ ἀληθινὴ ταφὴ... Ἐπὶ δὲ ἡμῶν, θανάτου μὲν καὶ παθημάτων ὁμοίωμα, σωτηρίας δὲ οὐχ ὁμοίωμα, ἀλλ' ἀλήθεια¹⁴... Οὐκ ἀληθῶς ἀπεθάνομεν, οὐδ' ἀληθῶς ἐτάφημεν, οὐδ' ἀληθῶς σταυρωθέντες ἀνέστημεν, ἀλλ' ἐν εἰκόνι ἢ μίμησις, ἐν ἀληθείᾳ δὲ ἡ σωτηρία. Χριστὸς ὄντως ἐσταυρώθη καὶ ὄντως ἐτάφη καὶ ἀληθῶς ἀνέστη καὶ πάντα ἡμῖν ταῦτα κεχάρισται, ἵνα τῇ μιμῆσει τῶν παθημάτων κοινωνήσαντες, ἀληθεῖα τὴν σωτηρίαν κερδησώμεν¹⁵.*

2. Ἐρχόμαστε τώρα στὸ μυστήριον τοῦ γάμου μετὰ τὸ ὁποῖο ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καθαγιαίνει τὴν γαμικὴ συνάφεια τῶν συζύγων. Καὶ γιὰ μὲν τὴν πρὸ τοῦ 8ου αἰ. περίοδο δὲν ὑπάρχουν καθόλου στοιχεῖα περὶ τοῦ τύπου τῆς ἀκολουθίας ποῦ ἐχρησιμοποιεῖτο στὴν περίπτωσιν αὐτῇ. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖο γνωρίζουμε εἶναι ὅτι ὁ γάμος ἐτελεῖτο μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου... ἵνα ἡ κατὰ Θεὸν καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν, ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας¹⁶. Τὸ γεγονός ὁμως, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος εἶναι κυρίως ὁ προεξάρχων τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως, εὐκόλα μᾶς ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα, ὅτι ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μυστήρια, ἔτσι καὶ ὁ γάμος ἱερολογεῖτο κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδο στὰ πλαίσια τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἡ γνώμη αὐτὴ ἐπιβεβαιώνεται πλήρως ἀπὸ τὴν μετὰ τὸν 8ο αἰ. μαρτυρούμενη χειρόγραφη παράδοσιν τῆς ἀκολουθίας, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία, μέχρι καὶ τὸν 15 αἰ. ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου ἐμφανίζεται σὲ τελετουργικὴ συνάφεια, εἴτε μετὰ τελείᾳ λειτουργίᾳ, εἴτε μετὰ ἓνα εἶδος χαρούμενης λειτουργίας Προηγιασμένων Δώρων. Στὰ πλαίσια

13. Καραβιδόπουλος Ἰ., «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε». Σχόλιον στὸ Γαλ. 3, 27. Γρηγόριος Παλαμᾶς 70 (1987), σσ. 675-678. Καρακόλης Χ., Ἄμαρτία, Βάπτισμα, Χάρις, (Ρωμ. 6, 1-14). Συμβολὴ στὴν παύλεια σωτηριολογία. Ἐκδόσεις Π. Πουρναγᾶ, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 127.

14. Β' Μυσταγωγικὴ Κατήχησις ζ, ΒΕΠΕΣ 39, σ. 252.

15. Ὅπ. παρ. ε., σ. 251-252.

16. Πρὸς Πολύκαρπον 5, 2. ΒΕΠΕΣ 2, 283.

της ακολουθίας αυτής ήδη από τον 10ο αί. μαρτυρείται η χρήση άγιογραφικών άναγνωσμάτων. Από δε τον 14ο αί. και έξης μαρτυρείται σταθερά το ζεύγος των καινοδιαθηκικών άναγνωσμάτων της ισχύουσας σήμερα ακολουθίας του γάμου¹⁷, το περιεχόμενο των όποιων άποτελεί μιá άκόμη επιβεβαίωση του εύχαριστηριακού τρόπου με τον όποιο άνέκαθεν ή Έκκλησία κατανοεί το ιερό αυτό μυστήριο.

Έτσι, από τις πολλές σχετικές προς τον γάμο άναφορές των τεσσάρων εύαγγελιστών, ως εύαγγελικό άνάγνωσμα της ακολουθίας αυτής έπελέγη ή περικοπή Ίω. 2, 1-11, ή όποία άναφέρεται στην ύπό του Κυρίου θαυματουργική μεταβολή του ύδατος σε όινο στο γάμο της Κανά. Με την περικοπή αυτή καταφάσκειται κατ' άρχήν ό χαρμόσυνος χαρακτήρας τον όποιο από τή φύση του έχει το γεγονός του γάμου, όπως τουλάχιστον τον βίωσαν οι έξ Ιουδαίων και έθνικών προερχόμενοι χριστιανοί¹⁸. Επίσης με την περικοπή αυτή άναδεικνύεται ως πραγματικός τελετάρχης του μυστηρίου ό ίδιος ό Κύριος, *εις τύπον και τόπον*¹⁹ του όποίου παρίσταται ό προεξάρχων της εύχαριστιακής συνάξεως έπίσκοπος, έργο κατ' έξοχήν του όποίου είναι και ή τέλεση του μυστηρίου αυτού²⁰. Γι' αυτό και ή περικοπή αυτή θεωρείται ως το κύριο βιβλικό θεμέλιο της έκκλησιαστικής ιερολογίας του γάμου²¹. Το πλέον έκφραστικό όμως στοιχείο της περικοπής αυτής είναι άναντίλεκτα καθαυτή ή ύπό του Κυρίου θαυματουργική μετατροπή του ύδατος σε όινο, ή όποία άποτελεί τήν άπαρχή των σημείων φανέρωσης της μεσσιανικής του δόξας και παραπέμπει εύθέως στον όινο της Καινής Βασιλείας, πρόγευση του όποίου έχει ή Έκκλησία με τή Θεία Εύχαριστία²².

17. Μιλόσεβιτς Ν., *μν. έργ.*, σ. 167 έξ. Σκαλτσής Π., *Γάμος και Θεία Λειτουργία. Συμβολή στην Ίστορία και τή Θεολογία της Λατρίας*. Έκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 129.

18. Άγουριδής Σ., *Σημειώσεις για τή θεολογία της ιεροτελεστίας του γάμου*, στο *Όράματα και θάματα*. Έκδοση Άρτος Ζωής, Άθήνα 1991, σελ. 157.

19. Ίγνάτιος Άντιοχείας, *Πρός Μαγνησίους 6, 1*. ΒΕΠΕΣ, τ. 2, σ. 294.

20. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περί του τιμίου νομίμου γάμου*. PG 155, 510 D-512 A: *Ότι και τοϋτο έργον του Ιεράρχου. Και αυτός τοϋτο έν τε βασιλευσί και άρχουσι και λοιποίς άλλοις ένεργεί... και χωρίς γνώμης αυτού ου δυνατόν συστήναι γάμον. Πατήρ γάρ τής Έκκλησίας ό άρχιερεύς μόνος*.

21. Σκαλτσής, *μν. έργ.*, σσ. 132-287.

22. Κάτω από το φώς των δεδομένων αυτών τουλάχιστον ξενίζει γιατί ό άνώνυμος που προέτεινε στις ήμέρες μας τήν άνανέωση της ακολουθίας του γάμου εισηγείται μεταξύ άλλων και τήν άντικατάσταση της περικοπής αυτής με το Ίω. 17, 10-24. Βλ. *Νέα Έκκλησιαστική Άκολουθία του Γάμου, συντεθείσα και προτεινομένη τή Έκκλησία ύπό άνώνυμου τινος έγγάμου*. Έκδόσεις Δόμος, Άθήνα, 1997, σ. 16.

Πράγματι στή γαμικὴ συνάφεια τοῦ ἄνδρα πρὸς τὴ γυναίκα οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶδαν τὴν πιὸ ἐκφραστικὴ εἰκόνα τῆς σχέσεως τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ χριστιανικὴ ἔκδοση τῆς παλαιᾶς προφητικῆς εἰκόνας περὶ τοῦ γάμου τοῦ Γιαχβὲ πρὸς τὸν περιούσιο λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ. Ἔτσι στὴν κατὰ τὴν τρίτη ἡμέρα ἐπιτέλεση τοῦ γάμου τῆς Κανᾶ οἱ ἱεροὶ ἐρμηνευτὲς βλέπουν μιὰ προτύπωση τῆς μετὰ τρεῖς ἡμέρες ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Οἱ ἕξ λίθινες ὑδρίες ὕδατος ποῦ ὑπῆρχαν στὸ σπίτι τοῦ γαβροῦ εἶναι σύμβολο τῆς Π. Διαθήκης, τῆς ὁποίας οἱ τελετουργικοὶ καθαρμοὶ καὶ οἱ ζωοθυσιῆς ἀποδείχτηκαν ἀτελέσφοροι νὰ προσφέρουν πραγματικὴ λύτρωση στὸν στενάζοντα κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἁμαρτίας ἄνθρωπο. Στὴν ἀνεπάρκεια αὐτῆ τοῦ ἰουδαϊκοῦ νόμου παραπέμπει ἡ διαπίστωση τῆς μητέρας τοῦ Κυρίου, ὅτι δὲν ἔχουν κρασί καὶ ἡ ἐκζήτηση τῆς θεϊκῆς του παρέμβασης. Αὐτὴ δὲ καθαυτὴ ἡ μεταβολὴ τοῦ ὕδατος σὲ οἶνο τυπεῖ, κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρες, τὴν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἀνάπλαση τοῦ παλαιοῦ Ἰσραὴλ σὲ νέο περιούσιο λαὸ, ποῦ εἶναι πλέον ἢ ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς συγκροτούμενη κοινωρία τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτὴ πραγματώνεται ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ μὲ τὸ μυστήριο τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας²³. Στὰ πλαίσια, λοιπόν, αὐτῆς τῆς νέας σχέσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ὁ γάμος ὄχι μόνο ἀγιάζεται, ἀλλὰ καὶ προσλαμβάνει μιὰ μοναδικὴ σωτηριολογικὴ σημασία. Διότι δι' αὐτοῦ ἡ κάθε ἐπιμέρους οἰκογένεια ὑπάρχει γιὰ νὰ προάγει καὶ νὰ ὑπηρετεῖ τὴν εὐρύτερη ἀνθρώπινη οἰκογένεια, ποῦ προχωρεῖ πρὸς τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ²⁴.

Ὡς μιὰ περαιτέρω ἀνάλυση καὶ ἐμβάθυνση σ' αὐτὴ τὴ νέα ἐν Χριστῷ σχέση τοῦ ἄνδρα καὶ τῆς γυναίκας πρέπει νὰ θεωρήσουμε καὶ τὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου (Ἐφ. 5, 20-33). Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ προχριστιανικὸς κόσμος ἀντιμετώπισε τὸ θέμα τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων τῶν συζύγων μὲ τὴν ἀνευ ὄρων ὑποταγὴ τῆς γυναίκας στὸν ἄνδρα, ποῦ ὀδήγησε τελικὰ στὴν ὑποτίμηση τοῦ γυναικείου φύλου ἔναντι τοῦ ἀνδρικοῦ. Παρὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐνέδωσε στὸν πειρασμὸ νὰ κηρύξει μιὰ χωρὶς ὄρους καὶ ὅρια ριζοσπαστικὴ ἐξίσωση τῆς γυναίκας πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅπως ἔκαναν διάφορες ὁμάδες Γνωστικῶν²⁵. Ἀλλὰ διατηρώντας τὴν ἀρχὴ τῆς ὑποταγῆς τῆς γυναίκας στὸν ἄνδρα, μὲ βάση τοὺς διακριτοὺς ρόλους τῶν δύο

23. Καρακόλης Χ., *Ἡ θεολογικὴ σημασία τῶν θαυμάτων στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο*, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 95-118, 546-549. Σκαλτοῦς, *μν. ἔργ.*, σσ. 118-119.

24. Ἀγουρίδης, *μν. ἔργ.*, σ. 161.

25. Ἀγουρίδης, *μν. ἔργ.*, σ. 159.

φύλων μέσα στην οικονομία της σωτηρίας, έθεσε ως πρότυπο της σχέσεως αυτής την ύποταγή του σώματος της Έκκλησίας προς την κεφαλή της που είναι ο Χριστός. Και μπορεί μὲν ἡ εὐαγγελικὴ ἐντολὴ πρὸς τὴν γυναῖκα νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ ὑποταγὴ καὶ ὁ φόβος-σεβασμὸς πρὸς τὸν ἄνδρα, ἵνα μὴ διὰ τὴν παρρησιάν τῆς ἀγάπης εἰς καταφρόνησιν ἔλθῃ τοῦ ἀνδρός, ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Νεκτάριος²⁶. Ἀλλ' ἡ ἀντίστοιχη ἐντολὴ πρὸς τὸν ἄνδρα νὰ ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα ὅπως τὸν ἑαυτό του, εἶναι αὐτὴ που συνιστᾷ καὶ τὴν ἐπαναστατικὴ συμβολὴ τοῦ χριστιανισμοῦ στὴν ἐναρμόνιση τῶν σχέσεων τῶν δύο φύλων μέσα στὸ γάμο.

3. Τὸ μυστήριον τοῦ ἁγίου Εὐχελαιίου ἀναφέρεται, ὅπως εἶναι γνωστό, στὴ θεραπεία καὶ τὴν ἀποκατάσταση γενικὰ τῆς ὑγείας τοῦ ἀσθενοῦντος πιστοῦ²⁷. Συνίσταται δὲ στὴ χρῆση τοῦ ἀσθενοῦς μὲ ἔλαιον, που ἀγιάζεται στὰ πλαίσια εἰδικῆς λειτουργικῆς ἀκολουθίας, διαμέσου τῆς ὁποίας καὶ ἐκζητεῖται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ θεραπευτικὴ χάρις τοῦ ἱατροῦ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ (Μάρκ. 2, 17 / Ματθ. 8, 17. 10, 1, 5-8), ἡ ὁποία παρέχεται πάντως στὸν ἄνθρωπον κατὰ τὸ μέτρο τῆς πρὸς τὸ συμφέρον του λειτουργούσας βουλῆς τοῦ Θεοῦ. Σὲ ἀντίθεση δὲ πρὸς ὅλες τὶς ἄλλες ἀκολουθίας τοῦ Μικροῦ Εὐχολογίου ἡ ἀκολουθία αὐτὴ ἐμπεριέχει, ἀντὶ ἑνός, ἑπτὰ ζεύγη ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων, γεγονὸς που τῆς προσδίδει ἕνα ἐκδηλο βιβλικὸ χαρακτήρα. Ἡ ἰδιοτυπία αὐτὴ συναρτᾶται ἄμεσα πρὸς τὴν

26. Περὶ τοῦ τίς ἡ ἀληθῆς ἐρμηνεία τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβεῖται τὸν ἄνδρα»-Εφ. 5, 33». Ἀθήναι 1988, σ. 8-11: Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος φόβος οὐδὲν δύναται νὰ ἐκφράξῃ τὸ φοβερὸν καὶ τὸ ἐκδειματοῦν τὴν γυναῖκα. Ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ ἀγαπᾷ καὶ συνάμα φοβεῖται τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα καὶ κεφαλὴν αὐτῆς. Ὁ φόβος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν γεννᾶται ἐκ τῆς πολλῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἀγαπήσαντα αὐτὴν καὶ ἐκφράζεται καὶ ἐκδηλοῦται ὡς ἄκρα πρὸς αὐτὸν εὐλάβεια, ὡς εὐλάβεια πρὸς τὰς ἑαυτοῦ ἐντολάς, ὡς ὑποταγὴ ἄκρα πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς προθυμία πρὸς εὐαρέσκειαν αὐτοῦ. Ἡ ἀγάπη αὕτη τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Σωτῆρα ἐκδηλοῦται ὡς φόβος μὴ ὑπολειφθῆ ἔν τι καὶ ἐκπέση τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἀναξία ταύτης δεικνυμένη. Τοιοῦτος ὁ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν φόβος. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐννοίαν καὶ σημασίαν ὁ Ἀπόστολος γράφει ἵνα ἡ γυνὴ φοβῆται τὸν ἄνδρα... Διὰ τῆς ρήσεως ταύτης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξήτησε τὴν σύσφιγξιν τῶν δεσμῶν τῆς συζυγικῆς ἀγάπης· διότι ἡ ἀγάπη καὶ ὁ φόβος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν προσφιλεστέραν αὐτὴν ὡς νύμφην τῷ νυμφίῳ Χριστῷ ποιοῦσιν, οὕτω καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ὁ φόβος τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα προσφιλεστέραν αὐτὴν αὐτῷ ποιοῦσιν.

27. Τζέρπος Δ., (Πρωτοπρ.), Ἡ ἀκολουθία τοῦ νεκρωσίου Εὐχελαιίου κατὰ τὰ χειρόγραφα εὐχολόγια τοῦ ἰδ'-'ιστ' αἰ. Συμβολὴ στὴν ἱστορίαν καὶ τὴν θεολογίαν τῆς χριστιανικῆς λατρείας. (Ἴδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Λειτουργιολογίματα 1) Ἀθήνα 2000, σ. 99.

ιστορική εξέλιξη τῆς ἰσχύουσας σήμερα ἀκολουθίας τοῦ Εὐχελαίου²⁸ καὶ μάλιστα πρὸς τὴν κατὰ τὸν 13ο αἰ. ἐπισυμβᾶσα ἀποσύνδεσή της ἀπὸ τὴν Θεία Λειτουργία καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἑπταδικοῦ συστήματος²⁹.

Ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ συστήματος αὐτοῦ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι συντελέσαν βασικά δύο παράγοντες. Πρῶτον ἢ κατὰ γράμμα ἐρμηνεῖα τοῦ χωρίου Ἰακ. 5, 14-15, ὅπου γίνεται λόγος γενικὰ γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, γεγονός τὸ ὁποῖο θεωρήθηκε ὅτι ἀπαγόρευε τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου ἀπὸ ἕνα μόνο ἱερέα. Καὶ δεύτερον ἢ ἱερότητα τὴν ὁποία ἔχει ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ στὴν Ἁγία Γραφή, γεγονός πού εἶχε τελικὰ ὡς ἀποτέλεσμα τὸν καθορισμὸ τῶν συμμετεχόντων ἱερέων κατὰ τὴν τέλεση τῆς ἀκολουθίας σὲ ἑπτὰ. Στὴν ἐμπέδωση τῆς τελετουργικῆς αὐτῆς πρακτικῆς φαίνεται ὅτι ἔπαιξε καθοριστικὸ ρόλο ἡ παρέμβαση τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀρσενίου τοῦ Αὐτορειανοῦ (1255-1260), ὁ ὁποῖος διαμόρφωσε καὶ τὸν σημερινὸ τύπο τῆς ἀκολουθίας κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ ἀντιστοιχεῖ σὲ κάθε ἕνα ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ ἱερεῖς ἕνας ξεῦγος ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων καὶ μία εὐχή. Ἔτσι προέκυψε καὶ ὁ ὄρος Ἑπταπάπαδον πρὸς δῆλωση τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τῶρα σ' αὐτὰ καθαντὰ τὰ ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα, ἡ ἐπιλογή τους ἔγινε μὲ κριτήρια ἀνάλογα πρὸς τὴν φύση τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ μυστηρίου, ἀλλὰ καὶ τὸν ἰδιάζοντα κατηχητικὸ χαρακτήρα πού προσέλαβε ἡ ἀκολουθία αὐτὴ κατὰ τὴν ὕστερη περίοδο τῆς ἱστορικῆς τῆς εξέλιξης³⁰, ὡς ἑξῆς:

28. Βλ. Φουντούλης Ἰ., *Ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου* (Κείμενα Λειτουργικῆς 15), Θεσσαλονίκη 1978. Φύλιας Γ., *Ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου στὸ βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336 (Cod. Vat. Barb. 336) καὶ τὸ εὐχολόγιο τοῦ J. Goar*. Θεολογία 62 (1991), σσ. 560-568. Τζέρπος, μν. ἔργ., σσ. 120-141. Σκαλτσῆς Π., *Ἱστορική εξέλιξη τῆς ἀκολουθίας τοῦ Εὐχελαίου*, στὸ Ἱερά Μητροπόλις Δράμας, *Τὸ Ἱερόν Μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου, Εἰσηγήσεις, Πορίσματα Ἱερατικοῦ Συνεδρίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δράμας ἔτους 2000*. Δράμα 2000, σσ. 27-101.

29. Βλ. Μιλόσεβιτς, μν. ἔργ., σ. 220-255.

30. Καλλιμαμάνης Β., (Πρωτοπρ.), *Μεθοδολογικά πρότερα τῆς Ποιμαντικῆς, Λεντίφ ζωννύμενοι*. Ἐκδόσεις Μυθδονία, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 199: *Μὲ τὴν ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου φανερῶνται ἕνας τρόπος ἀναγνώσεως καὶ κατανοήσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας στηρίζεται στὴν Ἁγία Γραφή καὶ ταυτόχρονα τὴν ἐρμηνεύει. Ἡ σημερινὴ ἀκολουθία ἔχει διδακτικὸ καὶ παιδαγωγικὸ χαρακτήρα. Τὰ ἀποστολικά καὶ τὰ εὐαγγελικά ἀναγνώσματα περιέχουν πλούσιο ὕλικὸ γιὰ διδασκαλία. Τὰ ἀναγνώσματα, οἱ εὐχές καὶ τὸ ἔλαιον πού εὐλογεῖται καὶ ἀγιάζεται, συνοψίζουν τὴ βιβλικοπατερικὴ θεολογία γιὰ τὴν ἁμαρτία, τὴ μετάνοια, τὸν πόνο καὶ τὴν ἀσθένεια καὶ δημιουργοῦν τίς θεολογικῆς ἀφετηρίες γιὰ διδασχὴ. Ἡ διδασχὴ καὶ ὁ λόγος ἀποτελοῦν τὴν ἀσφαλέστερη ὁδὸ γιὰ τὴν πνευματικὴν θεραπεία τῶν χριστιανῶν. Πρβλ. Ἀββαγιανὸς Χρυσόστομος (Ἀρχιμ., νῦν Μητροπολίτης Ἐλευθερουπόλεως),*

Τὸ πρῶτο ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα εἶναι ἡ γνωστὴ περικοπή ἀπὸ τὴν Καθολικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου (5, 10-16), ἡ ὁποία ἐπελέγη προφανῶς ὄχι μόνο διότι ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ ἀγιογραφικὴ θεμελίωση τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχέλαιου³¹, ἀλλὰ καὶ διότι ἐμπεριέχει ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐπιμέρους στοιχεῖα, στὰ ὁποῖα στηρίχθηκε ἡ Ἐκκλησία, γιὰ τὴν μετέπειτα ἀνάπτυξη τῆς θεολογίας τοῦ μυστηρίου, τῆς λειτουργικῆς του ἔκφρασης καὶ τῆς ποιμαντικῆς ἐφαρμογῆς. Ὁ μακαρισμὸς καὶ ἡ μίμηση τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν στὴν διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς προσευχῆς ἀντιμετώπιση γενικὰ τῶν κακοπαθειῶν τῆς ζωῆς, ἡ θεώρηση τῆς ἀσθένειας ἐνὸς πιστοῦ ὡς ὑπόθεσης ὅλης τῆς Ἐκκλησίας γιὰ κοινὴ προσευχὴ καὶ χρῆση τοῦ ἀσθενοῦς με ἔλαιον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἡ ἔκφραση τῆς βεβαιότητος ὅτι ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος, κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκῶς, ἡ ἔξομολόγηση τῶν ἁμαρτιῶν (δημῶσια) καὶ οἱ ὑπὲρ ἀλλήλων προσευχές, ὡς προϋπόθεση ἰάσεως, εἶναι οἱ βασικὲς ἰδέες τῆς περικοπῆς αὐτῆς³², πού συμπληρῶνται ἄρμονικὰ με τὸ περιεχόμενον τῆς πρώτης εὐαγγελικῆς περικοπῆς πού ἀκολουθεῖ.

Πράγματι ἡ πρώτη εὐαγγελικὴ περικοπή τῆς ἀκολουθίας (Λουκ. 10, 25-37), ἀναφέρεται στὴν παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου, με τὴν ὁποία ἀναδεικνύεται κυρίως ἡ χωρὶς ὄρους καὶ ὄρια ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον καὶ ἰδιαιτέρα πρὸς τὸν πάσχοντα συνάνθρωπο. Ἐκτὸς δὲ τῆς τελικῆς ἀναγωγῆς τῆς εἰκόνας αὐτῆς στὸν ὑπὸ τὸν Θεοῦ ἐν Χριστῷ ἔλεηθέντα ἁμαρτωλὸ ἄνθρωπο, ἡ Ἐκκλησία βλέπει στὸ πρόσωπο τοῦ περιπεσόντος στοὺς ληστὲς τῆς παραβολῆς καὶ τὴν περίπτωσή κάθε πάσχοντος ἀνθρώπου. Στὰ πλαίσια δὲ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ λειτουργικοῦ ρεαλισμοῦ ἀπευθύνεται ἐδῶ πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα καὶ ἐν πίστει οἰκείου τοῦ ἀσθενοῦς καὶ προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐμπνεύσει αἰσθήματα ἐλέους, στοργῆς καὶ συναντίληψης πρὸς αὐτόν, ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα πού κατέστησαν τὸν καλὸ σαμαρεῖτῃ πρότυπο τῆς εὐαγγελικῆς ἐντολῆς ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Στὴ νοηματικὴ συσχέτιση τῶν δύο ἐν λόγῳ περικοπῶν συντελεῖ ἐπίσης τόσο ὁ παρηχητικὸς συνειρμὸς πού δημιουργεῖ ἡ χρῆση τῶν λέξεων ἔλαιον καὶ ἔλεος ἀντιστοίχως, ὅσο καὶ ἡ μετὰ τοῦ προσφερομένου πρὸς καθαγιασμὸ καὶ χρῆση ἐλαίου ἀνάμειξη οἴνου, πού μαρτυρεῖται ἀπὸ ὀρισμένα χειρόγραφα³³.

Τὸ ἱερὸ Εὐχέλαιον, φάρμακον σωτηρίας. Σειρὰ Θεωρία καὶ πράξη. Β' Ἐκδοσις Ἀποστολικὴ Διακονία 1998, σσ. 62-74, ὅπου μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν παιδαγωγικὴ προοπτικὴ σχολιάζονται με ἰδιαίτερη ἐπιτυχία τὰ ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα τῆς ἀκολουθίας.

31. Τρεμπέλας, *μν. ἔργ.*, σ. 349.

32. Τζέρπος, *μν. ἔργ.*, σσ. 92-100.

33. Τρεμπέλας Π., *Μικρὸν Εὐχολόγιον*, Τόμ. Α, σ. 120.

Μὲ τὸ δεύτερο ζεῦγος τῶν ἁγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων διευρύνεται ἀκόμη περισσότερο τὸ πλαίσιο τῶν πνευματικῶν προϋποθέσεων γιὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀντιμετώπιση τῶν ἀσθενειῶν καὶ γενικὰ τῶν δοκιμασιῶν τοῦ βίου. Ἔτσι τὸ δεύτερο ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα (Ρωμ. 15, 1-7) ἀναφέρεται γενικὰ στὸ καθῆκον ὧσων εἶναι δυνατοὶ κατὰ τὴν πίστη νὰ μὴν εἶναι αὐτάρεσκοι, ἀλλὰ νὰ ἀνέχονται τὶς ἀδυναμίες τῶν ἀδυνάτων, γιὰτὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δοξάζεται τελικὰ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ποὺ εἶναι ὁ Θεὸς τῆς ὑπόμονης καὶ τῆς παρηγορίας. Προφανῶς μὲ τὴν ἐπιλογή τῆς περικοπῆς αὐτῆς γίνεται ἐδῶ μιὰ συσχέτιση τοῦ βασικοῦ τοῦ πνευματικοῦ μηνύματος καὶ πρὸς τὰ ἐντελῶς συγκεκριμένα προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ συχνὰ μιὰ ἀσθένεια, ὅπως εἶναι ἡ ὀλιγοπιστία, οἱ ἰδιοτροπίες ἢ ὁ γογγυσμὸς τοῦ ἴδιου τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τῶν οἰκειῶν του.

Ὡς δευτέρα εὐαγγελικὴ περικοπὴ ἐπελέγη ἡ διήγησις περὶ τῆς ἔμπρακτης μετάνοιας τοῦ ἀρχιελῶνῆ Ζακχαίου (Λουκ. 19, 1-10), ποὺ ἦταν καρπὸς τῆς προσωπικῆς του συνάντησης μὲ τὸν Κύριο. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ μιὰ ἀσθένεια, θεωρούμενη μέσα ἀπὸ τὸ πρῖσμα τῆς πίστεως ὡς ἐπίσκεψις Θεοῦ, εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτελέσει καὶ τὴν ἀφορμὴ σωτηρίας τῆς ψυχῆς ἐνὸς ἀσθενοῦς. Ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος *τάς γὰρ ἀρρωστίας διὰ τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς ἐπάγει ὁ Θεός*³⁴. Ἐπιπλέον ἡ ἀπὸ τὴν περικοπὴ μνημονευομένη ἐπιθυμία τοῦ Ζακχαίου νὰ γνωρίσει ἀπὸ περιέργεια τὸν Κύριο, ὅπως καὶ οἱ ἐπανειλημμένες ἀναφορὲς τῆς στῆ σωτηρία ὄλου τοῦ οἴκου του, παραπέμπουν συνειρμικὰ καὶ στὴν ποιμαντικὴ ἀξιοποίηση τῶν κατ' οἶκον ἐπισκέψεων τοῦ ἐφημερίου ἱερέως γιὰ τὴν τέλεση μιᾶς λειτουργικῆς ἀκολουθίας, ὅπως εἶναι τὸ Ἱερὸ Εὐχέλαιο, ἀκόμη καὶ ὅταν τοῦτο ζητεῖται ἐθιμικὰ ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους.

Μὲ τὸ τρίτο ζεῦγος τῶν ἀναγνωσμάτων τίθεται γενικὰ τὸ θέμα τῶν διαφορῶν χαρισμάτων μέσα στὴν Ἐκκλησία, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ χάρισμα τῶν σωματικῶν ἰάσεων, τοῦ ὁποίου ἡ σχέση πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου εἶναι προφανής³⁵. Καὶ στὴν μὲν ἀποστολικὴ περικοπὴ (Α' Κορ. 12, 27-13, 8) ὁ Ἅπ. Παῦλος, ρυθμίζοντας σχετικὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ Ἐκκλησία αὐτῆ, προβαίνει σὲ μιὰ ἱεράρχηση τῶν χαρισμάτων αὐτῶν μὲ βάση τὸν ξεχωριστὸ ρόλο ποὺ ἔχει ὁ φορέας κάθε χαρίσματος μέσα στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Προκρίνει δὲ ὡς ὑψιστὸ χάρισμα τῆς Ἐκκλησίας τὴν θερα-

34. Λόγος 5. Ἱ. Σπετσιέρης (Ἔκδ.), *Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά*. Ἀθῆναι 1895, σ. 24.

35. Μαρτσούκας Ν., *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β'*, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 495.

πευτική της αγάπης, της όποιας και πλέκει τὸν ὕμνο. Διότι ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φουσιούται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογιζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει, ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει.

Ὡστόσο τὸ εἰδικὸ χάρισμα τῶν σωματικῶν ἰάσεων εἶναι τὸ κεντρικὸ θέμα τῆς τρίτης εὐαγγελικῆς περικοπῆς (Ματθ. 10, 1.5-8), ὅπου ἀναδεικνύεται ὡς στοιχεῖο τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, τὴν ὅποια ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἔδωσε στοὺς μαθητὲς του καὶ ὡς σημεῖο τῆς ἐρχόμενης θείας βασιλείας. Ἄσθενούντας θεραπεύετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλετε... ἦταν τὸ εἰδικὸ χάρισμα τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τὸ ὁποῖο δὲν παύει νὰ ἐπικαλεῖται πάντοτε ἡ Ἐκκλησία καὶ κατὰ τὴν τέλεση τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ μυστήριον πίστεως μὲ βεβαιωμένη τὴν ἀποστολικὴ προέλευση καὶ τὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ. Ἐπιπλέον ἡ τελικὴ παραίνηση τῆς περικοπῆς *δωρεάν ἐλάβετε, δωρεάν δώτε*, παραπέμπει στὰ πολλαπλὰ παραδείγματα ἐμπορίας τῆς θείας χάριτος ποὺ μαρτυροῦνται στὴν ἁγία Γραφή, καὶ ἀποτελεῖ μιὰ χρήσιμη ὑπόμνηση γιὰ τὴν ἀφιλοκερδία τῶν ἐκάστοτε λειτουργῶν τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου, τὴν ὅποια ἡ Ἐκκλησία ἔκρινε σκόπιμο νὰ ἐντάξει μὲ αὐτὸ τὸν ἐμφαντικὸ τρόπο στὰ πλαίσια τῆς ἐν λόγῳ ἀκολουθίας.

Ἡ διακήρυξη τοῦ τετάρτου ἀποστολικοῦ ἀναγνώσματος (Β' Κορ. 6, 16-18/7, 1-2) περὶ τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου, ὡς ναοῦ τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ κατανοηθεῖ μέσα στὴν εὐρύτερη νοηματικὴ συνάφεια τῆς περικοπῆς περὶ τοῦ ἀσυμβιβάστου μεταξὺ πίστεως καὶ ἀπιστίας, εἰδωλολατρίας καὶ λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἔτσι οἱ περὶ καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου διατάξεις τῆς Π. Διαθήκης, ποὺ μνημονεύονται στὸ κείμενο, προσλαμβάνουν ἓνα καινούργιο νόημα μὲ τὴν ἔννοια τοῦ *καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντός μολυσμοῦ σαρκός καὶ Πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιοσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ*. Ἐπειδὴ δ' ἀκριβῶς καὶ τὸ μυστήριον τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου ἀποβλέπει στὴν ψυχοσωματικὴ ἴαση τοῦ ἀνθρώπου, γι' αὐτὸ καὶ ἡ συγκεκριμένη διατύπωση χρησιμοποιοῖται ἐπανειλημένως ὡς στερεότυπη «τεχνικὴ» ἔκφραση, τόσο στίς εὐχές τῆς ἐν λόγῳ ἀκολουθίας, ὅσο καὶ σὲ ἄλλα συναφῆ λειτουργικὰ κείμενα³⁶.

Ἡ ἀναφορὰ στὴν ἐν Χριστῷ ἐκπλήρωση τῆς μεσσιανικῆς προφητείας αὐτὸς *τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε*, εἶναι προφανῶς ὁ λόγος ἐπιλογῆς τῆς τέταρτης εὐαγγελικῆς περικοπῆς (Ματθ. 8, 14-23). Ὡς συγκεκριμένα δὲ τεκμήρια αὐτῆς τῆς ἐκπλήρωσης μνημονεύονται ἐδῶ οἱ ὑπὸ

36. Φίλιας Γ., *Ἡ ἀπαλλαγὴ παντός μολυσμοῦ σαρκός καὶ πνεύματος*: Πτυχές τῆς σχέσεως τῶν μυστηρίων εὐχελαίου καὶ μετανόιας. Θεολογία 65 (1994), σσ. 171-184.

τοῦ Κυρίου ἐπιτελεσθεῖσες δύο θαυματουργικὲς ἰάσεις, τῆς πενθερᾶς τοῦ Πέτρου καὶ τῶν δαίμονιζομένων. Πρέπει ἀκόμη νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι ἡ δι' ἀπλῆς ἀφῆς καὶ λόγου ἀντιστοίχως ἐπιτέλεση ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῶν θαυμάτων αὐτῶν δὲν ἀποδεικνύει μόνο τὸν ὑπερφυσικὸν τους χαρακτήρα, ἀλλ' ἀποτελεῖ τὸ χριστοκεντρικὸν πρότυπο μὲ βάση τὸ ὁποῖο διαμορφώθηκαν καὶ ἀντίστοιχα τελετουργικὰ στοιχεῖα τῆς ἀκολουθίας.

Μὲ τὸ πέμπτο ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα (β Κορ. 1, 8-11) εἰσάγεται στὴν πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἀκολουθίας ἡ βίωση τῆς ἄχρι θανάτου ἔσχατης ἐγκατάλειψης ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη βοήθεια καὶ ταυτόχρονα τῆς θαυματουργικῆς παρέμβασης τοῦ Θεοῦ *τοῦ ἐγείροντος νεκρούς*, ποὺ δοκίμασε ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος Παῦλος, κατὰ τὶς ἱεραποστολικὲς του περιοδεῖες. Ἡ διαβεβαίωσή του πρὸς τοὺς ἀποδέκτες τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι καὶ πάλι ὁ Θεὸς θὰ τὸν σώσει μὲ τὴ συμβολὴ καὶ τῶν δικῶν τους προσευχῶν, ἀποτελεῖ βάλαμο παρηγορίας καὶ θεμέλιο ἐλπίδας γιὰ κάθε δοκιμαζόμενο ἄνθρωπο, ποὺ ἐναποθέτει τὴν ἐλπίδα του στὸ Θεὸ καὶ ἐκζητεῖ τὶς προσευχὲς τῆς Ἐκκλησίας.

Στὸ ἴδιο μῆκος κύματος κινεῖται καὶ ἡ πέμπτη εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Μαθ. 25, 1-33) μὲ τὴν παραβολὴν τῶν δέκα παρθένων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ εἰκόνα τῆς ἐρχόμενης θείας βασιλείας καὶ θέτει τὸν κάθε πιστὸ ἐνώπιον τοῦ ἐνδεχομένου τοῦ αἰφνιδίου θανάτου καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα *ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται*. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ ἔλαιο τοῦ Εὐχελαιοῦ προσλαμβάνει ἕναν ἀκόμη συμβολικὸν χαρακτήρα, ἀφοῦ παραλληλίζεται πρὸς τὶς λαμπάδες τῶν πέντε φρονίμων παρθένων καὶ γίνεται σύμβολο τῆς ψυχικῆς νήψεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἐγρηγόρσεως, στὴν ὁποία πρέπει νὰ διατελεῖ πάντοτε ὁ πιστὸς ἄνθρωπος, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν δοκιμάζεται ἀπὸ ἀρρώστιες καὶ ἄλλες δοκιμασίες.

Τὸ ἕκτο ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα (Γαλ. 5, 22/6, 3) περιέχει ἕναν κατάλογο ἀρετῶν, οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζονται ὡς καρπὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ χαρὰ, ἡ εἰρήνη, ἡ μακροθυμία, ἡ χρηστότητα, ἡ ἀγαθοσύνη, ἡ πίστις, ἡ πραότητα καὶ ἡ ἐγκράτεια, σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἔργα τῆς σαρκός, στὰ ὁποῖα ὁ ἅγιος ἀπόστολος ἀναφέρθηκε ἀναλυτικὰ προηγουμένως. Ἡ ἀνάλογη ἀπαρίθμηση ἀρετῶν καὶ ἁμαρτημάτων ποὺ γίνεται στὴν πέμπτη εὐχὴ, ἐν εἰδει ὁδηγοῦ ἐξομολογουμένων, ὁδηγεῖ στὴ σκέψη ὅτι μὲ τὴν ἐπιλογὴν τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ ὁ συνθέτης τῆς ἀκολουθίας στοχεύει κυρίως σὲ μιὰ, κατὰ κάποιον τρόπο ἐνδιάθετη ἐξομολόγηση τοῦ ἀσθενοῦς, ἀφοῦ δυστυχῶς ἐξέπεσαν τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς τόσο ἡ δημόσια, ὅσο καὶ ἡ κατ' ἰδίαν ἐξομολόγηση τῶν ἁμαρτιῶν³⁷.

37. Τζέρπος, *μν. ἔργ.*, σσ. 98-99.

Ἡ ἀναφορὰ στους καρπούς τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνεχίζεται καί μέ τήν ἕκτη εὐαγγελική περικοπή (Ματθ. 15, 21-28), ἡ ὁποία ἀναφέρεται στή θαυματουργική θεραπεία τῆς δαιμονισμένης θυγατέρας τῆς χαναναίας γυναίκας. Ἡ ἐπίμονη ἐκζήτηση τῆς θείας βοήθειας, ὅπως ἀποτυπώνεται στήν σπαρακτική κραυγή αὐτῆς τῆς μητέρας *Κύριε, βοήθει μοι* καί ἡ ἐπιβράβευση τῆς πίστεως τῆς μέ τήν ἄμεση ἴαση τῆς θυγατέρας, ἀποτελοῦν ἕνα ἀπό τὰ πιό ζωντανά βιβλικά παραδείγματα τῆς δυνάμεως τῆς προσευχῆς, καί ἐξεικονίζουν κατὰ ἕνα μοναδικό τρόπο αὐτό πού ἐπιδιώκεται καί μέ τήν τέλεση τοῦ ἁγίου Εὐχαλαίου: *Καί ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καί ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος...* (Ἰακ. 5, 15).

Τὸ ἔβδομο ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα ἐμπεριέχει τίς ἀκροτελεύτειες προτροπές τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τοὺς ἀποδέκτες τῆς ἐπιστολῆς του (Α΄ Θεσ. 5, 12-43), μερικὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες προσεγγίζουν ἀπόλυτα στὸ εἰδικὸ πνεῦμα τῆς ἀκολουθίας τοῦ Εὐχελαίου, ὅπως *παραμυθεῖσθε τοῖς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε...* Νομίζουμε, ὁμως, ὅτι ὁ κύριος συνδυετικὸς κρῖκος τῆς περικοπῆς αὐτῆς πρὸς τὴν ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου εἶναι ἡ τελικὴ ἀναφορὰ τοῦ ἀποστόλου στὸν ἁγιασμὸ ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως, ὥστε ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθεῖν. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς μιᾶς ἀδιαίρετης ψυχοσωματικῆς ἐνότητος, πού θεωρεῖται ὡς κατάκτηση τῆς σύγχρονης ὀλιστικῆς ἰατρικῆς³⁸, ἀποτελεῖ ἀνέκαθεν βασικὴ θέση τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, γεγονός πού φαίνεται καί ἀπὸ τὸν τρόπο διατύπωσης τῆς τρίτης εὐχῆς τοῦ Εὐχελαίου: *Γενοῦ ἰατρός τοῦ δούλου σου τοῦδε, ἐξέγειρον αὐτὸν ἀπὸ κλίνης ὀδυνηρᾶς καὶ στρωμνῆς κακώσεως, σῶον καὶ ὁλόκληρον χάρισαι αὐτὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ σου...*

Τέλος ἡ ἔβδομη καὶ τελευταία εὐαγγελικὴ περικοπή (Ματθ. 9, 9-13), ἀναφέρεται στὰ καθέκαστα τῆς κλήσεως τοῦ ἀποστόλου Ματθαίου στὸ ἀποστολικὸ ἀξίωμα καὶ στίς κατὰ τοῦ Κυρίου αἰτιάσεις τῶν Φαρισαίων, ὅτι ἀναστρέφεται ἁμαρτωλοὺς καὶ τελῶνες. Προφανῶς ἡ ἀπάντηση τοῦ Κυρίου στίς αἰτιάσεις αὐτές ὅτι *οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες*, εἶναι τὸ κύριο σημεῖο νοηματικῆς σύνδεσης τῆς περικοπῆς πρὸς τὴν ἀκολουθία. Ὁ δὲ καταληκτικὸς λόγος τοῦ Κυρίου ὅτι δὲν ἦλθε καλεῖσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν ἠχεῖ ὡς ἕνα εἶδος ἀνακε-

38. Φάρος Φ. (Ἀρχιμ.), *Βάδιζε υγιαίνων. Τὸ νόημα τῆς υγείας καὶ τῆς νόσου*. Ἐκδόσεις Καστανιώτη, Ἀθήνα 1997, σσ. 35-44.

φαλαίωσης τοῦ σωτηριολογικοῦ σκοποῦ τῆς Ἐκκλησίας, μιὰ ἐπιμέρους ἔκφραση τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ καὶ τὸ μυστήριο τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου.

4. Ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία περιέχει τὶς λειτουργικὲς προσευχὲς μὲ τὶς ὁποῖες ἡ Ἐκκλησία προπέμπει τὰ τέκνα τῆς μέχρι τοῦ τάφου κατὰ τὴν ἔξοδό τους ἀπὸ τῆ ζωῆ αὐτῆ. Παρότι ἡ ἀκολουθία αὐτὴ δὲν συγκαταλέγεται σήμερα μεταξὺ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, ἐνδεικτικὸ τῆς σημασίας τῆς εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἀρχαιότερος ὑπομνηματιστὴς τῆς Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τὴν χαρακτηρίζει *ὡς μυστήριο ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων*³⁹. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς⁴⁰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε συνοπτικὰ, ὅτι μέχρι καὶ τὸν 10ο αἰ. οἱ πηγὲς μαρτυροῦν μόνον τὴν ὑπαρξὴ μεμονωμένων νεκρωσίμων εὐχῶν, οἱ ὁποῖες προφανῶς ἐλέγοντο εἴτε στὰ πλαίσια τῆς Θείας Λειτουργίας⁴¹, ἢ κωλυομένης τῆς τελέσεως Θείας Λειτουργίας, στὰ πλαίσια κάποιας ἄλλης συναφοῦς ἀκολουθίας, ὅπως ὁ Ὅρθρος, ἡ Τριθέκτη καὶ ἰδιαίτερα ἡ Νεκρώσιμη Παννυχίδα, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀρχαιότερη μορφή Νεκρώσιμης Ἀκολουθίας.

Τὶς πρῶτες ρητὲς μαρτυρίες γιὰ τὰ ἁγιογραφικὰ ἀναγνώσματα τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς μᾶς παρέχουν τὰ χειρόγραφα εὐχολόγια τοῦ 8ου-10ου αἰ., τὰ ὁποῖα ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μεμονωμένες, ὅπως προαναφέραμε, νεκρώσιμες εὐχὲς, περιέχουν ἐν παραρτήματι καὶ νεκρώσιμα διακονικὰ καὶ ἀποστολοευαγγέλια. Ἡ ἀρχαιότερη μορφή Νεκρώσιμης Ἀκολουθίας ποὺ μᾶς περισιώζει τὸ χειρόγραφο εὐχολόγιο ΓΒΧ Κρυπτοφέρης τοῦ 10ου αἰ., περιλαμβάνει τέσσερα ἀποστολικά ἀναγνώσματα καὶ ἓνα εὐαγγελικό. Κατὰ τὴν περίοδο ἀπὸ τὸν 12ο μέχρι καὶ τὸν 14ο αἰ. οἱ νεκρώσιμες προσευχὲς τῆς Ἐκκλησίας γνωρίζουν τὴν μεγαλύτερη ἀνθιση, μὲ τὴν ἀνάπτυξη ξεχωριστῆς γιὰ κάθε τάξη πιστῶν νεκρώσιμης ἀκολουθίας, κάθε μία ἀπὸ τὶς ὁποῖες περιελάμβανε διάφορα ἁγιογραφικὰ ἀναγνώσματα. Ἦδη ὁμως ἀπὸ τὸν 10ο αἰ. μαρτυρεῖται ἡ διαμόρφωση ἑπτὰ ζευγῶν ἀναγνωσμάτων εἰς κοιμηθέντας, τὰ ὁποῖα καταχωρίζονται στὸ παράρτημα τοῦ Τυπικοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ποὺ μᾶς διασώζουν οἱ κώδικες Τιμίου Σταυροῦ 40 καὶ Πάτμου 266 τοῦ 9ου-10ου αἰ. Μιὰ παρόμοια ομάδα περιέχουν καὶ οἱ κώδικες Πάτμου 686 καὶ 690 τοῦ

39. *Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας* 3. PG 556C.

40. Βλ. σχετικὰ Φουντούλης, *Ἀκολουθία τοῦ μνημοσύνου, στὸ Θέματα Εὐχολογίου (Κείμενα Λειτουργικῆς τευχ. Β', Θεσσαλονίκη, σσ. 397-481. Τζέρπος, μν. ἔργ., σσ. 19-25. Σκαλτσῆ Π., Θεολογικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς κήδευσης καὶ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας, στὸ Ἱερά Μητρόπολις Δράμας, *Νεκρώσιμα τελετουργικά, Εἰσηγήσεις-Πορίσματα Ἱερατικοῦ Συνεδρίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δράμας ἔτους 2001*. Δράμα 2001, σσ. 45-183.*

41. Μιλόσεβιτς, μν. ἔργ., σ. 294-297.

15ου αί., υπό τὸν τίτλο Ἐπιστολοευαγγέλια νεκρώσιμα τὰ ἑπτὰ. Προφανῶς κατάλοιπο τῆς παλαιᾶς αὐτῆς πρακτικῆς εἶναι καὶ τὰ νεκρώσιμα ἀναγνώσματα ποὺ καταχωρίζονται στὸ τέλος τῶν ἐντύπων λειτουργικῶν βιβλίων Ἐπιστολὸς καὶ Εὐαγγέλιον, τέσσερα ἀποστολικά καὶ πέντε εὐαγγελικά ἀντίστοιχα.

Αὐτὴ ἡ περὶ τὴν Νεκρώσιμη Ἀκολουθία πολυμορφία ἴσχυσε περίπου μέχρι τὸν προηγούμενο αἰῶνα, ὅταν μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ Τυπικοῦ κατὰ τὴν τάξιν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ Γ. Βιολάκης, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καθιέρωσε ἕναν ἐνιαῖο τύπο ἀκολουθίας εἰς ἅπαντας τοὺς κοιμηθέντας. Ἀπὸ τὸ πλῆθος δὲ τῶν παραδοσιακῶν νεκρωσίμων ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων ἐπέλεξε ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα προσιδιάζουν περισσότερο πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς, μὲ τὴν ὁποία λειτουργεῖται ἐν Χριστῷ ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τὸ κατεξοχὴν σωτηριολογικὸ γεγονός τῆς ἐπὶ γῆς βιοτῆς του.

Ἔτσι ὡς εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἀκολουθίας ἐπελέγη ἡ περικοπὴ ἀπὸ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (5, 24-30), στὴν ὁποία ὁ Κύριος, διελέγχοντας τὴν ἀπιστία τῶν Ἰουδαίων, διακηρύσσει τὴν θεϊκὴν του αὐτοσυνειδησία καὶ τὴν ἐξουσία, ἡ ὁποία τοῦ ἐδόθη ἀπὸ τὸν πατέρα νὰ ἐπιτελεῖ θαυμαστά ἔργα. Τὸ θαυμασιώτερο δὲ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀναντίλεκτα ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ ἡ μέλλουσα κρίσις, διότι *ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀκούοντες ζήσονται. Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. Καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. Καὶ πάλιν: Ἔρχεται ὥρα ἐν ἧ ἅπαντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.* Αὐτὴ ἡ χριστοκεντρικότητα τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ τὴν μέλλουσα κρίσις διήκει καὶ δι' ὅλων τῶν ἄλλων ἐπιμέρους τελετουργικῶν στοιχείων τῆς ἰσχύουσας σήμερα Νεκρώσιμης Ἀκολουθίας, διαποτίζει δὲ σὲ ἐντυπωσιακὸ βαθμὸ καὶ ὄλες τις παραδοσιακὴς ἐπιτάφιας τιμῆς καὶ φροντίδες μὲ τις ὁποῖες ὁ ἑλληνικὸς λαὸς προπέμπει τοὺς νεκροὺς του μέχρι τοῦ τάφου⁴².

Ἡ πίστις στὴν ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, θεμέλιο τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου, κυριαρχεῖ ὡς θέμα καὶ στὴν ἀποστο-

42. Βλ. σχετικὰ Τζέρπος Δ. (Πρωτ.), *Τὸ νεκρικὸ λείψανο καὶ ἡ ἐπιτάφια φροντίδα του*, στὸ Ἱερά Μητρόπολις Δράμας, *Νεκρώσιμα τελετουργικά, Εἰσηγήσεις-Πορίσματα Ἱερατικοῦ Συνεδρίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δράμας ἔτους 2001*. Δράμα 2001, σσ. 185-240.

λική περικοπή τῆς ἀκολουθίας (Α' Θεσ. 4, 13-17). Μόνο ὅτι ἐδῶ ἡ ἀναφορὰ στὸ θέμα αὐτὸ ἀποβλέπει σ' ἓναν ἰδιαίτερο σκοπὸ, ποὺ καθορίζεται ἀπὸ τὸ πρῶτο στίχο τῆς περικοπῆς. *Ἀδελφοί, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν περὶ τῶν νεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυτῆσθε καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα*. Πρόκειται γιὰ τὸ μεγάλο ποιμαντικὸ θέμα τῆς παραμυθίας τῶν πενθούντων, τὴν ἄμεση σχέση τοῦ ὁποῖου μὲ τὴν ἐν λόγῳ ἀκολουθία μπορούμε νὰ κατανοήσουμε μόνον ἐὰν θυμηθοῦμε, ὅτι ὁ θρῆνος καὶ ὁ κοπετός, ἀποτελοῦσαν τὰ κύρια στοιχεῖα τῶν νεκρικῶν ἐθίμων ὀλόκληρου τοῦ προχριστιανικοῦ κόσμου. Σὲ ἀντικατάσταση αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν εἰδωλατρικῶν ἐκδηλώσεων, ποὺ ἐξέφραζαν ἓνα πνεῦμα κραυγαλέου πένθους καὶ ὑπαρξιακῆς ἀπόγνωσης μπροστὰ στὴ σκληρὴ πραγματικότητα τοῦ θανάτου, καθιερώθηκε ἡ ψαλμωδία, ἡ ὁποία εἶναι τὸ κατεξοχὴν χριστιανοπρεπὲς στοιχεῖο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν⁴³. Διότι, ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, *παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῖς νεκροῖς κοπετοὶ τινες ἐγίνοντο καὶ θρῆνοι, νῦν δὲ ψαλμοὶ καὶ ὕμνωδιαί... ἐπειδὴ θάνατος τότε θάνατος ἦν, νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ὕμνωδιαὶ καὶ εὐχαὶ καὶ ψαλμοὶ, δηλοῦντων ἀπάντων, ὅτι ἡδονὴν ἔχει τὸ πρᾶγμα· οἱ γὰρ ψαλμοὶ εὐθυμίας σύμβολον... Ἐπεὶ οὖν εὐθυμίας ἐσμέν πεπληρωμένοι, διὰ τοῦτο ψάλλομεν ἐπὶ τοῖς νεκροῖς ψαλμούς, θαρρεῖν ὑπὲρ τελευτῆς παρακελευομένου*⁴⁴. Πρὸς βιβλικὴ θεμελίωση αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ αἰσιόδοξου καὶ παρακλητικοῦ χαρακτήρα, τὸν ὁποῖο ἐξ ὑπαρχῆς εἶχε ἡ κατὰ τὴν ταφὴ τῶν νεκρῶν χριστιανικὴ ψαλμωδία, ἀποβλέπει καὶ ἡ ἐπιλογή τῆς ἐν λόγῳ ἀποστολικῆς περικοπῆς, ἄμεση εὐχολογικὴ ἀπόδοση τῆς ὁποίας θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε τὴν ἀρχαία βυζαντινὴ νεκρώσιμη εὐχὴ *Κύριε Κύριε ἡ τῶν θλιβομένων παραμυθία...*⁴⁵, ἡ ὁποία συμπεριλήφθη πρόσφατα ὡς ἐκτὸς Τυπικοῦ εὐχὴ στὴν ἰσχύουσα σήμερα ἐξόδιο ἀκολουθία⁴⁶.

43. Βλ. σχετικὰ Τζέρπος Δ. (Πρωτ.), *Θρῆνος καὶ ψαλμωδία κατὰ τὴν ταφὴ τῶν νεκρῶν στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ΛΖ' (2002) 689 ἐξ.

44. *Εἰς ἁγίαν Βερονίκην* 3. PG 63,43.

45. Parenti, *μν. ἔργ.*, σ. 235.

46. *Νεκρώσιμοι καὶ ἐπιμνημόσυνοι Ἀκολουθίαι*, Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήναι, ¹²1999, σ. 94. Στὸ Μικρὸ Εὐχολόγιο καταχωρίζονται καὶ δύο εἰδικοί τύποι Νεκρώσιμων Ἀκολουθιῶν γιὰ τὶς ἐξῆς περιπτώσεις: α) *Ἐπικήδειος ἀκολουθία ἐν τῇ Διακαινησίμῳ ἑβδομάδι*, στὴν ὁποία κυριαρχοῦν οἱ ἀναστάσιμοι ὕμνοι καὶ ἀναγινώσκονται ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας. β) *Ἀκολουθία Νεκρώσιμος εἰς νήπια*, ἡλικίας μικρότερης τοῦ 7ου ἔτους συμπεριλαμβανομένου. Στὴν ἀκολουθία αὐτὴ ὡς ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα ἀναγινώσκεται ἡ περικοπὴ Ρωμ. 6, 9-11, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τμήμα τῆς προμνημονευθείσας ἀποστολικῆς περικοπῆς τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος (Ρωμ. 6,3-11)· ὡς εὐαγγελικὸ δὲ ἡ περικοπὴ Λουκ.

5. Ἡ ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἁγιασμοῦ ἀποτελεῖ ἴσως τὴν συνηθέστερα τελούμενη σήμερα ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Εὐχολογίου⁴⁷. Ὀνομάζεται ἔτσι σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἐκτενέστερη καὶ ἐπισημότερη ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἁγιασμοῦ, ἡ ὁποία ψάλλεται μόνον κατὰ τὸν καθαγιασμό τῶν ὑδάτων τὰ Θεοφάνεια⁴⁸. Ἀνεξάρτητα δὲ ἀπὸ τὸ πρόβλημα ἐὰν ἡ ἀκολουθία αὐτὴ συνιστᾷ ἢ ὄχι εἶδος ἐπιτομῆς τοῦ Μεγάλου Ἁγιασμοῦ, εἶναι γεγονός ὅτι ἀποτελεῖ ἀρχαία συνήθεια τῆς Ἐκκλησίας ἡ εὐλογία τοῦ ὕδατος⁴⁹, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μεταλαμβάνουν οἱ πιστοὶ ἢ χρίονται μὲ αὐτό, σὲ ἄφεση ἁμαρτιῶν καὶ ἀποδιώξη πάσης ἀσθενείας καὶ δαιμονικῆς ἐπηρείας⁵⁰. Εἶναι ἐπίσης γεγονός ὅτι διαμέσου τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς ἐπιδιώχθηκε ὁ ἐκχριστιανισμὸς διαφόρων ἀναλόγων συνηθειῶν τοῦ προχριστιανικοῦ κόσμου⁵¹, ἰδιαίτερα ὁσων συνδέονταν μὲ τὶς νομηνίες⁵². Γι' αὐτὸ καὶ ἀνέκαθεν ἡ ἀκολουθία αὐτὴ τελεῖται σὲ κάθε ἀνάγκη τῶν πιστῶν, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν διαφόρων χρονικῶν πε-

18, 15-17, 26-27, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου εὐλογία τῶν βρεφῶν καὶ τῆ διαβεβαίωσή του ὅτι *τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ*. Εἶναι προφανές ὅτι ὁ τονισμὸς τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὸν ρύπο τῆς ἁμαρτίας, ὡς ἐχέγγυο σωτηρίας, εἶναι τὸ κριτήριον ἐπιλογῆς καὶ τῶν δύο αὐτῶν ἀναγνωσμάτων γιὰ τὴ συγκεκριμένη εἰδικὴ περίπτωση.

47. Ἀπὸ τὶς πολυάριθμες ἐκδόσεις τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς πρὸς λειτουργικὴ χρῆση ἐπισημαίνουμε ἰδιαίτερα: *Μικρὸν Εὐχολόγιον*, Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθῆναι ¹³1998, σσ. 15-35. *Μικρὸν Εὐχολόγιον ἢ Ἁγιασματάριον Α'*, Ἐκδόσεις Ἱερᾶς Μονῆς Σίμωνος Πέτρως, Ἅγιον Ὅρος 2001, σσ. 1-32. Κριτικὴ ἐκδοση τῆς ἀκολουθίας βλ. Τρεμπέλας Π., *Μικρὸν Εὐχολόγιον Β'*, σσ. 58-80. Πρβλ. Φουντούλης Ἰ., *Ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἁγιασμοῦ*, στὸ *Θέματα Εὐχολογίου (Κείμενα Λειτουργικῆς τευχ. Β')*, Θεσσαλονίκη, σσ. 57-112.

48. Βλ. Τρεμπέλας, *ὄπ. παρ.*, σσ. 11-23. Μιλόσεβιτς, *μν. ἔργ.*, σσ. 289-293.

49. Βλ. π.χ. Εὐχολόγιον Σεραπίωνος Θμουέως: *Εὐχὴ περὶ τῶν προσφερομένων ἐλαίων καὶ ὑδάτων: ...Χάρισαι δύναμιν θεραπευτικὴν ἐπὶ τὰ κτίσματα ταῦτα, ὅπως πᾶς πυρετὸς καὶ πᾶν δαιμόνιον καὶ πᾶσα νόσος διὰ τῆς πόσεως καὶ τῆς ἀλείψεως ἀπαλλαγῆ, καὶ γένηται φάρμακον θεραπευτικὸν καὶ φάρμακον ὀλοκληρίας ἢ τῶν κτισμάτων τούτων μετάληψις ἐν ὀνόματι τοῦ μονογενοῦς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ...* Rodopoulos P., *The Sacramentary of Serapion*, Thessaloniki 1967, σσ. 127-128.

50. Εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸ ἐπ' αὐτοῦ τὸ συμπεριλαμβανόμενο στὰ Εἰρηνικὰ τῆς ἀκολουθίας αἴτημα: *Ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι τὸ ὕδωρ τοῦτο ἱαματικὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων καὶ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως ἀποτρεπτικόν...*

51. Βλ. Νικηφόρος Κων/λεως, *Κεφάλαια περὶ διαφόρων ὑποθέσεων α'*, στὸ J.B. Pitra, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, II, Romae 1868, σ. 320.

52. ΞΕ' κανόνας τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου. Ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸ τὸ σχόλιο τοῦ Βαλασαμῶνος: *Ἡ μὲν τῆς νομηνίας ἐορτὴ πρὸ ἀμνημονούτων χρόνων ἐσχόλασεν καὶ ἀντὶ ταύτης, Θεοῦ χάριτι, ἱλαστήριον εὐχαὶ πρὸς Θεὸν καὶ ἁγιασμοὶ ἐπ' Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ πιστοῦ λαοῦ γίνονται καθ' ἑκάστην ἀρχιμηνίαν, καὶ ὕδασι εὐλογίας, οὐκ ἀντιλογίας, χριστόμεθα. Ράλλης Γ., - Ποτλῆς Μ., *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τ. Β, Ἐκδόσεις Μ.*

ριόδων, ὅπως π.χ. ἐτῶν καὶ μηνῶν⁵³, ἢ πρὸς ἁγιασμό τῶν καθημερινῶν των ἔργων⁵⁴.

Αὕτη δ' ἀκριβῶς ἡ φύση καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἀκολουθίας προσδιόρισε καὶ τὰ κριτήρια ἐπιλογῆς τῶν δύο ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων, ποὺ ἀναγι-
νώσκονται κατὰ τὴν τέλεσή της.

Ἔτσι, ὡς ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα ἐπελέγη ἡ περικοπὴ Ἐβρ. 2, 11-18, ὄχι μόνον ἐξ αἰτίας τῆς ἀρχικῆς φράσης *ὁ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι*, ποὺ παραπέμπει συνειρμικὰ στὸ ὄνομα τῆς ἀκολουθίας ἢ καὶ σ' αὐτὸν καθαρτὸν τὸν ἁγιασμό τοῦ ὕδατος⁵⁵. Ἀλλὰ καὶ διότι στὴν περικοπὴ αὕτη γίνεται λόγος γιὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπο κενωτικὴ ἄχρι θανάτου ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος *παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας...* Καρπὸς δ' αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς θεϊκῆς ἀγάπης εἶναι ὁ ἰλασμός τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ συναντίληψή τους στοὺς διάφορους πειρασμοὺς τοῦ βίου, γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος στὸ τέλος τῆς περικοπῆς.

Εὐκολώτερη ἦταν ἡ ἐπιλογή τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος (Ἰωαν. 5, 1-4), προφανῶς διότι ἡ περικοπὴ ἀναφέρεται στὶς θαυματουργικὰς ἰάσεις, ποὺ ἐπισυνέβαιναν στὴν κολυμβήθρα τῆς Βηθεσδα, πρὸς τὴν ὁποία καὶ παραλληλίζεται τελετουργικὰ ἡ κολυμβήθρα τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγιασμοῦ⁵⁶. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἡ περικοπὴ αὕτη ἐρμηνεύεται βαπτισματικά, ἴσως νὰ ἀποτελεῖ ἔνδειξη τῆς κοινῆς μὲ τὸν Μέγα Ἀγιασμό καταγωγῆς τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ ἀπὸ τὴν βαπτισματικὴ ἀκολουθία τῶν Θεοφανείων.

6. Τέλος ἓνα εἶδος προσαρμογῆς αὐτῆς τῆς παραδοσιακῆς ἀκολουθίας τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ στὶς καινούργιες ποιμαντικὰς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων

Γρηγόρη, Ἀθῆναι 1992, σ. 458. Πρβλ. Παχῆς Π.Χ., *Τὸ νερὸ καὶ τὸ αἷμα στὶς μυστηριακὰς λειτουργεῖς τῆς ἐλληνορωμαϊκῆς ἐποχῆς*. Θεσσαλονίκη 1998 (διδασκατορικὴ διατριβή).

53. Γιὰ τὴν τέλεση τοῦ ἁγιασμοῦ κάθε πρωτομηνιά στὸ βυζαντινὸ Παλάτιο βλ. Ψευδοκωδινός, *Περὶ τῶν ὀφφικιαλίων ΙΔ'*. PG 157, 93CD.

54. Πηδάλιον, Ἔκδοσις Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1970, σ. 278, σημ. 1: *Οἱ χριστιανοί... κάμνοντες διὰ τοῦ ἱερέως ἁγιασμόν εἰς τὸν οἶκον των καὶ ραντιζόμενοι εἰς τὰς πρωτομηνίας, κάθε μὲν κακὸν καὶ κακὴν τύχην διώκουσιν ἀπὸ λόγου των, κάθε δὲ εὐτυχίαν λαμβάνουσιν... Ἀγιασμόν δὲ λέγω νὰ κάμνουσιν τὸν καλούμενον μικρὸν καὶ ὄχι τὸν μέγαν. Ὁ γὰρ μικρὸς ὄχι μόνον εἰς κάθε πρωτομηνίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς κάθε ἀσθένειαν καὶ ἀνάγκην ἐπιτελεῖται.*

55. Φουντούλης, Ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ, σ. 70.

56. Καρακόλης Χ., *Ἡ θεολογικὴ σημασία τῶν θαυμάτων στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο*, σσ. 135-159, 549-550.

της σύγχρονης εποχής άποτελοῦν και οί περιστατικέσ ακολουθίεσ, έργο τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Σεργίωv και Κοζάνησ Διονυσίου Ψαριανοῦ, οί όποίεσ καταχωρίζονται στίσ ὑπό τήσ Ἐποστολικήσ Διακονίασ γενόμενεσ εκδόσεισ τοῦ Μικροῦ Εὐχολογίου από τό έτοσ 1968 και έξήσ⁵⁷. Ἐπό τίσ ακολουθίεσ δέ αὐτέσ, όσεσ περιέχουν άγιογραφικά άναγνώσματα, θά μπορούσαν νά όμαδοποιηθοῦν σέ τέσερεσ βασικέσ κατηγορίεσ:

Στήν πρώτη κατηγορία άνήκουν οί ακολουθίεσ εκείνεσ, οί όποίεσ περιέχουν τίσ προσευχέσ τήσ Ἐκκλησίασ κατά τήν έπίσημη έναρξη (ή λήξη) σπουδαίων καθημερινών έργων τών ανθρώπων, όπωσ:

α) Ἐκολουθία ἐπί τῇ ἐνάρξει και λήξει τών μαθημάτων ἐν τοῖσ σχολείοισ. Πρόκειται για ακολουθία μέ τήν όποία εκσυγχρονίστηκαν και προσαρμόστηκαν στα σύγχρονα δεδομένα παλαιότερεσ σχετικέσ ευχέσ τήσ Ἐκκλησίασ⁵⁸. Ἔτσι μέ τό άποστολικό άνάγνωσμα τήσ ακολουθίασ (Ἰακ. 3, 13-18), έστιάζεται κατ' άρχήν ή προσοχή όσων άσχολοῦνται ιδιαίτερα μέ τό έργο τήσ παιδείασ στο κρίσιμο έρώτημα: *Τίσ σοφός και έπιστήμων ὑμῖν; Σέ άπάντηση δέ τοῦ έρωτήματος αὐτοῦ άντιδιαστέλλεται ή γήινη σοφία, ή όποία μερικέσ φορέσ άποδεικνύεται δαιμονική, δηλαδή, σέ βάρος τοῦ ανθρώπου, πρός τήν κατά Θεόν σοφία, ή όποία εῖναι άγνή, ειρηνική, επιεικής, ευπειθείσ, μεστή έλέους και καρπών άγαθών, άδιάκριτοσ και άνυπόκριτοσ.* Τό βασικό αὐτό πνευματικό μήνυμα συμπληρώνεται μέ τό ευαγγελικό άνάγνωσμα τήσ ακολουθίασ Λουκ. 2, 41-52, στο όποίο προβάλλεται ώσ εμπρακτο μορφωτικό πρότυπο και τήσ σύγχρονησ άγωγής τό παράδειγμα τοῦ Κυρίου δωδεκαετοῦσ ἐν τῷ ἱερῷ ἐν μέσῳ τών διδασκάλων, ὁ όποίοσ προέκοπτε σοφία και ήλικία και χάριτι παρά Θεῷ και άνθρωποισ.

β) Ἐκολουθία ἐπί τῇ ἐνάρξει παντόσ ιδιωτικοῦ έργου. Κατ' άρχήν μέ τό άποστολικό άνάγνωσμα τήσ ακολουθίασ αὐτήσ (Β' Θεσ. 3, 6-16) προβάλλεται πρός μίμηση τό προσωπικό παράδειγμα τοῦ Ἐποστολοῦ Παύλου, ὁ όποίοσ παράλληλα μέ τήν ένασκηση τήσ ὕψιστησ πνευματικῆσ του άποστολήσ, εργαζόταν χειρονακτικά για τήν κάλυψη τών προσωπικῶν του έξόδων. Κατά τήν αυτομαρτυρία του οὐδέ δωρεάν άρτον έφάγομεν παρά τινος, άλλ' ἐν κόπῳ και μόχθῳ νύκτα και ήμέραν εργαζόμενοι, πρός τό μη επιβαρῆσαι τινα ὑμῶν. Παράλληλα όμως μέ τήν σημασία τήσ φιλεργίασ, στήν ακολουθία

57. Βλ. σχετικά: Πάσχοσ Π., *Τεχνών τοῦ λόγου διάκονοσ*, στο *Οίκοδομή και μαρτυρία, Ἐκφρασισ άγάπησ και τιμῆσ εις τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Σεργίωv και Κοζάνησ Κύριον Διονύσιον*, τόμ. Α, ἐν Κοζάνη, σ. 131.

58. *Μέγα Εὐχολόγιον*, σσ. 608-609: *Εὐχή όταν άπέρχηται παιδίον μανθάνειν τά ἱερά γραμματα, κ. άλλ.*

αὐτὴ ὑπογραμμίζεται ἐξίσου καὶ ἡ σημασία τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ μήνυμα τῆς θαυματουργικῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων, στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ἐπιλεγείσα γιὰ τὴν ἀκολουθία εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Λουκ. 5, 1-11): *Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Σίμων εἶπεν αὐτῷ· Ἐπιστάται δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιᾶσαντες οὐδὲν ἐλάβομεν· ἐπὶ δὲ τῷ ρήματί σου χαλάσω τὸ δίκτυον. Καὶ τοῦτο ποιήσαντες συνέκλεισαν πλῆθος ἰχθύων πολὺ.*

γ) Ἀκολουθία ἐπὶ τῇ ἐνάρξει παντὸς κοινωφελοῦς ἔργου. Ἡ ἀποστολικὴ περικοπὴ τῆς ἀκολουθίας (Πρὸς Τιτ. 3, 8-11, 14), ἐντάσσεται νοηματικὰ σὲ μιὰ εὐρύτερη ἐνότητα ὁδηγιῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου γιὰ τὰ καθήκοντα τῶν χριστιανῶν ἔναντι γενικὰ τῆς κοινωνίας. Ἐπελέγη δὲ γιὰ τὴ συγκεκριμένη ἀκολουθία, ἐπειδὴ ἐδῶ ὁ λόγος ἐξειδικεύεται στὸ καθήκον νὰ προϊστανται καλῶν ἔργων οἱ πεπιστευκότες τῷ Θεῷ. Διότι ὅπως συμπληρώνει ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ τῆς ἀκολουθίας (Ματθ. 5, 13-17), οἱ χριστιανοὶ εἶναι γιὰ τὸν κόσμον πνευματικὸ φῶς. Κι αὐτὸ τὸ φῶς ἀκτινοβολεῖται μὲ τὰ καλὰ ἔργα, διαμέσου τῶν ὁποίων καὶ δοξάζεται ὁ οὐράνιος πατέρας μας, ὁ Θεός.

Στὴ δευτέρη κατηγορία ἀνήκουν τρεῖς ἀκολουθίες, οἱ ὁποῖες ἔχουν ὡς κοινὸ γνώρισμα τὸ γεγονός, ὅτι ψάλλονται κατὰ τὴν θεμελίωση διαφόρων κτισμάτων. Τὸ πόση δὲ σημασία ἀπεδίδετο ἀνεκαθεν στὸ θέμα αὐτὸ φαίνεται κατ' ἀρχὴν στὸ περιεχόμενο τῆς εὐχῆς, ἡ ὁποία ἀναγινώσκεται στὴν πρώτη ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας αὐτές, αὐτὴν ἐπὶ θεμελιώσει παντὸς κτίσματος. Στὴν εὐχὴ αὕτη γίνεται λόγος γιὰ τὸν μέγα ἀρχιτέκτονα, δομήτορα, προνοητὴ καὶ συντηρητὴ τοῦ σύμπαντος κόσμου, τὸν παντοκράτορα Θεοῦ, ἡ βοήθεια τοῦ ὁποίου ἐκζητεῖται κατὰ τὴν θεμελίωση τοῦ κτίσματος: *ἵνα ἐάν τε ἡ βροχὴ καταβῆ, ἐάν τε οἱ ποταμοὶ ἔλθωσιν, ἐάν τε οἱ ἄνεμοι πνεύσωσιν, μὴ πέση οὐδ' οὐ μὴ σαλευθῆ.*

Τὸ πνευματικὸ ὁμως μήνυμα τῆς ἀκολουθίας δὲν περιορίζεται στὴν καθαρὰ ἐνδοκοσμικὴ αὐτὴ ἀναγκαιότητα. Ἀλλὰ διαμέσου τῶν ἁγιογραφικῶν τῆς ἀναγνωσμάτων ἀνάγεται στὴν πνευματικὴ οἰκοδομὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας *θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρά τὸν κείμενον, ὃς ἔστιν Ἰησοῦς Χριστός*, ὅπως λέγει ἡ ἀποστολικὴ περικοπὴ (Α' Κορ. 3, 9-11). Τὴν ἴδια αὐτὴ ἀλήθεια περὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὡς θεμελίον στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ὑπογραμμίζει καὶ ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ τῆς ἀκολουθίας (Ματθ. 7, 24-25), μὲ τὸν παραβολικὸν λόγον τοῦ Κυρίου περὶ τῶν δύο οἰκιῶν, ἀπὸ τῆς ὁποῖας ἡ μὲν μία οἰκοδομεῖται στὴν ἄμμο καὶ πέφτει, ἡ δὲ ἄλλη δὲν ἔπεσε, ἐπειδὴ ἦταν θεμελιωμένη στὴν πέτρα.

Τὰ ἴδια ἁγιογραφικὰ ἀναγνώσματα ἐμπεριέχει καὶ ἡ Ἀκολουθία ἐπὶ θεμελιώσει σχολείου, τῶν ὁποίων τὰ προσιδιάζοντα στὴ συγκεκριμένη περίπτωσι διδακτικὰ στοιχεῖα ἀναδεικνύει καὶ πάλι ἡ εὐχὴ τῆς ἀκολουθίας:

Ἐπάκουσον ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἡ ἀνείκαστος, ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς ὁ προαιώνιος, ἡ πηγὴ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως. Σοὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ ἡ γῆ ἐθεμελιώθη, σὺ δὲ καὶ τὸν Σολομῶντα σοφίαν ἐδίδαξας καὶ τοὺς ἄλλοις ἀποστόλους ἀνέδειξας, πνεῦμα σοφίας αὐτοῖς ἐμφυσήσας καὶ τὸ πῦρ τῆς θεότητος οὐρανόθεν παρὰ τοῦ Πατρὸς καταπέμφσας. Σὲ τοίνυν τὴν ἐνυπόστατον σοφίαν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπικαλούμεθα ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ καὶ σοῦ δεόμεθα, Κύριε· ἐπίδε ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν καὶ ταχέως ἄγαγε ταῦτα εἰς αἴσιον πέρασ...

Ἀντίθετα γιὰ τὴν Ἀκολουθία ἐπὶ θεμελιώσει Ἐκκλησίας, λόγῳ τῆς ἰδιαίτερης σημασίας τοῦ θεμελιουμένου κτίσματος, προβλέπονται διαφορετικά ἀναγνώσματα, καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναδεικνύει καὶ μιὰ βασικὴ πτυχὴ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος. Ἔτσι, ἡ ἀποστολικὴ περικοπὴ (Πραξ. 7, 44-47), τμῆμα τῆς ὁμιλίας τοῦ πρωτομάρτυρα Στεφάνου ἐνώπιον τοῦ Ἰουδαϊκοῦ συνεδρίου, ἀναφέρεται στὴν κεντρικὴ θέση, τὴν ὁποία εἶχε γιὰ τὴ θρησκεία τῆς Π. Διαθήκης ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου καὶ ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος. Γιὰ τὴν νοηματικὴ πληρότητα τῆς περικοπῆς θὰ ἀνέμενε κανεὶς νὰ προστεθοῦν σ' αὐτὴν καὶ οἱ στίχοι 48-49: *οὐχ ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, καθὼς ὁ προφήτης λέγει· ὁ οὐρανὸς μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσατέ μοι, λέγει Κύριος, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;* Τὸ κενὸ ὁμῶς αὐτὸ καλύπτεται ἄριστα ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴ περικοπὴ τῆς ἀκολουθίας (Μαθ. 16, 13-19), ἡ ὁποία ὁμιλεῖ γιὰ τὴν Ἐκκλησία ὡς πνευματικὸ οἰκοδόμημα, τῆς ὁποίας οὔτε οἱ πύλες τοῦ Ἄδου δὲν μποροῦν νὰ κατισχύσουν, ἐπειδὴ στηρίζεται στὴν πνευματικὴ πέτρα, ποῦ εἶναι ἡ πίστη στὸ Χριστό⁵⁹.

Τέλος στὴν τρίτη κατηγορία ἐντάσσονται οἱ ἀκολουθίες ἐκεῖνες, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τὴν προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐπίσημη ἔναρξη λειτουργίας ὀρισμένων ὑπηρεσιῶν καὶ πραγμάτων κοινῆς ὠφελείας ὅπως:

α) Ἀκολουθία ἐπὶ ἐγκαινίοις φιλανθρωπικοῦ καταστήματος. Ὅπως τονίζεται στὴ σχετικὴ εὐχὴ ἡ ἐν λόγῳ ἀκολουθία ψάλλεται στὰ ἐγκαινία κάθε καταστήματος ἐλέους καὶ πανδοχείου ἀγάπης. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸ ποῦ κατε-

59. Νοηματικὴ σύνθεση τῶν δύο αὐτῶν περικοπῶν ἐπιχειρεῖται στὴν εὐχὴ τῆς ἀκολουθίας: *...Ἐπὶ σέ τοίνυν καὶ ἡμεῖς σήμερον, τὸν θεμελιούντα τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, τὸν ναὸν τοῦτον τῆς δόξης σου ἐδράζομεν, Κύριε, καὶ σέ ἱκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν· Στερέωσον, ὁ Θεός, τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτίσω τῷ τιμῷ αἵματι τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, στερέωσον καὶ τὸν οἶκον τοῦτον εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Τοῖς θεμελίους αὐτοῦ ἀρραγεῖς καὶ ἀσαλεύτους διατήρησον καὶ τέλειον τοῦτον ἀνάδειξον, ὅπως ἂν καὶ ἐν αὐτῷ πανευφήμοις ὠδαῖς καὶ ἀπαύστοις δοξολογίαις ἀννυμῶμεν σέ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν...*

Ξοχὴν ἀναζητοῦν ὅσοι προστρέχουν στὰ ἰδρύματα αὐτὰ εἶναι ἡ ἐπιπλέον τῆς ἰατρικῆς καὶ γενικὰ τῆς ἀνθρώπινης βοήθειας πνευματικὴ στήριξη γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς μεγάλης δοκιμασίας τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκῶν τοῦ βίου, γι' αὐτὸ ἀνάλογο εἶναι καὶ τὸ πνευματικὸ μῆνυμα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων ποὺ ἐπελέγησαν γιὰ τὴν περίπτωσή αὐτή. Ἔτσι στὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἀκολουθίας (Πράξ. 5, 12-16) γίνεται λόγος γιὰ τὸ πλῆθος τῶν θαυματουργικῶν ἰάσεων ποὺ ἐπιτελοῦσαν οἱ ἀποστολοὶ, ὡς τὸ σημεῖο μάλιστα ποὺ ὁ λαὸς ἔφερε τοὺς ἀσθενεῖς του στὶς πλατεῖες, *ἵνα ἔρχομένου τοῦ Πέτρου κἄν ἡ σκιά ἐπισκιάσῃ τινι αὐτῶν*. Τὸ δὲ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἀκολουθίας εἶναι περίπου τὸ ἴδιο μὲ αὐτὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ. Μὲ μόνη τὴ διαφορά ὅτι ἐδῶ ἔχουμε ὀλοκληρωμένη τὴ διήγηση γιὰ τὴν θαυματουργικὴ θεραπεία τοῦ παραλύτου τῆς Βηθεσδᾶ (Ἰωάν. 5, 1-9). Πέρα δὲ ἀπὸ τὴν σημασία αὐτῆς καθαυτὴν τῆς θαυματουργικῆς ἰάσεως, ἕναν ἐπιπλέον συνδετικὸ κρίκο τῆς περικοπῆς πρὸς τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐν λόγῳ ἀκολουθίας ἀποτελεῖ ἡ σπαρακτικὴ κραυγὴ τοῦ παραλύτου *Κύριε ἄνθρωπον οὐκ ἔχω...*, τὴν ὁποία ἡ εὐχὴ τῆς ἀκολουθίας ὑπομνηματίζει μὲ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ λόγια: *Τὴν σὴν εἰρήνην καὶ τὴν σὴν εὐλογίαν χάρισαι πᾶσιν ἡμῖν, τοῖς τε διακονοῦσιν τοῖς τε διακονουμένοις ἐν τῷδε τῷ οἴκῳ καὶ πᾶσιν τοῖς εἰς θεραπείαν τοῦ λαοῦ σου τεταγμένοις. Δὸς αὐτοῖς ἐν εἰλικρινεῖα καὶ πίστει ἀληθεῖ, ἐν ἀγάπῃ τελεῖα καὶ πνεύματι ζέοντι, τελεῖν τὰ ἐαυτῶν ἔργα, ἐν πᾶσιν καὶ πάντοτε τὴν σὴν εἰκόνα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ βλέποντας, ἐν τῷ σῷ ὀνόματι τοῖς πάσχοντας δεχομένους, καὶ κατὰ τὸν σὸν λόγον ἔλαιον καὶ οἶνον ἐπὶ τὰ ἄλλα αὐτῶν ἐπιχέοντας...*

β) Ἀκολουθία ἐπὶ ἐγκαινίοις ἀρδευτικῶν ἔργων, ἡ ὁποία προφανῶς συντάχθηκε μὲ ἀφορμὴ τὰ μεγάλα ἐγγειοβελτιωτικὰ ἔργα, ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὴν μεταπολεμικὴ Ἑλλάδα, καὶ μὲ τὰ ὁποῖα πρῶνι ἄνδρες ἢ τεναγώδεις καὶ ἐλώδεις ἐκτάσεις μεταβλήθηκαν σὲ καλλιεργήσιμη γῆ καὶ συνετέλεσαν καθοριστικὰ στὴν ἄνοδο τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ⁶⁰. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀκολουθία αὐτὴ ἔχει ἕναν ἐκδηλο δοξολογικὸ χαρακτήρα, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ ἱκετευτικὸ στοιχεῖο ποὺ χαρακτηρίζει τὶς παλαιότερες

60. Τὸ γεγονός ἐξαίρεται μὲ ἐμφαντικὸ τρόπο στὴν εὐχὴ τῆς ἀκολουθίας: *Ἐπάκουσον ἡμῶν, Κύριε, καὶ ὡς ὑετὸν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ κατέπεμψον ἡμῖν τὴν εὐλογίαν σου. Εὐλόγησον ἡμᾶς καὶ τὰ εἰρηνικὰ ταῦτα τῶν χειρῶν ἡμῶν ἔργα, καὶ τῷ προστάγματί σου ὡς ὅτε τὸν κόσμον ἐποίησες, συναχθῆτω τὰ ὕδατα ταῦτα εἰς συναγωγὴν μίαν· ὕδατα μὲν εἰς ἀπώλειαν ἄχρι τῆς σήμερον ἐγένετο, ὕδατα δὲ εἰς εὐημερίαν τοῦ λαοῦ σου εἰς τὸν ἐπίοντα χρόνον ἔσονται. Τότε δὴ χαρήσεται τὰ πεδία καὶ πιανθήσονται αἱ ἔρημοι καὶ πᾶν ὄρος ἔσται εἰς ὁδὸν καὶ πᾶσα τριβὸς εἰς βόσκημα καὶ ἡ πετρώδης εἰς ἑλη ὑδάτων καὶ ἡ διψῶσα γῆ ἐν ὑδραγωγῷ· καὶ ἀνα-*

σχετικές εϋχές του Μ. Εϋχολογίου, όπου με συνταρακτικό τρόπο περιγράφονται οί φοβερές συνέπειες της άνυδρίας στη ζωή των ανθρώπων⁶¹. Αϋτήν τήν ἐξ ὑπαρχῆς τῆς δημιουργίας διπλῆ σημασία τοῦ νεροῦ⁶² ἐξαίρουν ἰδιαίτερα τὰ δύο ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα τῆς ἀκολουθίας: Τὸ μὲν ἀποστολικὸ (Β' Πέτρου 3, 3-9) ὑπενθυμίζοντας, ὅτι μὲ τὴν ἴδια ἔννοια ποῦ ὁ δημιουργικὸς λόγος τοῦ Θεοῦ συνέστησε τὴ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος, ὁ Θεὸς πάλι ἦταν ἐκείνος ποῦ ἐπέτρεψε τὴν καταστροφή τοῦ τότε κόσμου μὲ τὸν κατακλυσμὸ· τὸ δὲ εὐαγγελικὸ (Ἰωάν. 3, 22-27) ἐξαίροντας τὴν σωτηριολογικὴ σημασία τοῦ βαπτισματικοῦ λουτροῦ, ποῦ εἶναι εἰκόνα τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στὸ θάνατο καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ ἡ ἐν Χριστῷ ἀναγέννηση τῶν ἀνθρώπων ἄρχισε μὲ τὸ Βάπτισμα μετανοίας τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ ὁποῖος στὴ συγκεκριμένη περικοπὴ ἐμφανίζεται *βαπτίζων ἐν Αἰνῶν ἑγγὺς τοῦ Σαλεῖμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ καὶ παρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο*.

γ) Ἀκολουθία ἐπὶ ἐγκαινίοις πλοίου. Ἡ χρῆση πλοίων γιὰ τὶς μετακινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν μεταφορὰ τῶν ἀγαθῶν ὑπῆρξε ἀνάκαθεν ἀναγκαία στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ὑπὲρ πλεόντων προσευχῆς κατέχουν ἀνάκαθεν ξεχωριστὴ θέση στὴν εὐσέβεια τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδας, μιᾶς χώρας κατεξοχῆν θαλασσινῆς καὶ μὲ τόσο διακεκριμένη θέση στὴ διεθνή ναυτιλία. Ἰδιαίτερα ὁμως κατὰ τὴν καθέλκυση ἐνὸς πλοίου, μικροῦ ἢ μεγάλου, οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπικαλοῦνται σήμερα τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν τέλεση τῆς ἐν λόγῳ ἀκολουθίας, ἡ ὁποία συχνὰ προσλαμβάνει πανηγυρικὸ χαρακτῆρα. Τὴ σημασία μάλιστα τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἀναλύει κατὰ ἓνα ἐξαιρετικὸ τρόπο ἡ εὐχὴ τῆς ἀκολουθίας⁶³, ἡ ὁποία ἔχει ὡς κύρια πηγὴ ἔμπνευσης τὶς διάφορες περὶ πλοίων καὶ θαλασσίων ταξιδίων βιβλικῆς διηγήσεις. Ἀκριβῶς δὲ γιὰ τὴν ὑπενθύμιση τῶν πιὸ ἀντιπροσωπευτικῶν ἀπ' τὶς διηγήσεις αὐτές, ποῦ συνδέονται μὲ ὀρισμένα σπουδαῖα γεγονότα τῆς ἱερῆς ἱστορίας, ἐπελέγησαν τὰ ἐξῆς ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα: ἡ ἀποστολικὴ περικοπὴ Πράξ. 27, 2-8, ἡ ὁποία μᾶς διηγεῖται τὴν διὰ πλοίων (Ἀδραμυττηνὸν - Ἀλεξανδρίνον) μεταγωγὴ τοῦ δέσμιου Παύλου ἀπὸ τὴν Καισάρεια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στὴ Ρώμη γιὰ νὰ δικασθεῖ ἐνώπιον τοῦ Καίσαρος:

βήσεται εἰς τὴν ἀνδρον κέρδος καὶ πύξος καὶ μυρσίνη καὶ κυπάρισσος καὶ λεύκη· καὶ ἀγαλλιάσονται οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἐνδεεῖς καὶ συστήσουσι πόλεις κατοικεσίας καὶ σπεροῦσιν ἀγροὺς καὶ φυτεύσουσιν ἀμπελῶνας καὶ ἔσται τοῦ ἐλέους σου, Κύριε, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ...

61. Μέγα Εϋχολόγιον, σσ. 513-532.

62. Γιὰ τὴ σημασία γενικὰ τοῦ νεροῦ στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων βλ. ἰδιαίτερα: Φουντούλης Ἰ., Ἡ σημασία τῶν ὑδάτων. Μιὰ μυστηριακὴ ἐρμηνεία. Κληρονομία 279 (1995), σσ. 109-117.

63. Πάσχος, ὁπ. παρ.

καὶ ἡ εὐαγγελικὴ Λουκ. 5, 1-3, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Κύριος εὐρισκόμενος κάποτε *παρὰ τὴν λίμνην Γενησαρέτ*, παρακάλεσε τὸν Σίμωνα νὰ τραβήξει λίγο τὸ πλοῖο του ἀπὸ τὴ στεριά, καὶ χρησιμοποιώντας το ὡς ἄμβωνα, *ἐδίδασκεν ἐκ τοῦ πλοίου τοὺς ὄχλους*.

δ) *Ἀκολουθία ἐπὶ εὐλογήσει νέου ὀχήματος*. Ἐνάλογοι πρὸς τὰ πλοῖα σημασία ἔχουν σήμερα καὶ τὰ πάσης φύσεως ὀχήματα, τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ τροχοῦ μέχρι τὰ αὐτοκίνητα καὶ τὰ ἄλλα σύγχρονα μέσα μετακίνησης καὶ μεταφορᾶς, ἔπαιξαν καθοριστικὸ ρόλο στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐμπειρία ἐπιβεβαιώνεται καθημερινὰ τὸ βιβλικὸ ὅτι τὸ *τὸν δρόμον τελέσαι, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ* (Ρωμ. 9, 16), ὁ ἄνθρωπος τῆς πίστεως πρὶν θέσει σὲ κυκλοφορία ἓνα νέο ὄχημα, ἐπικαλεῖται μὲ τὴν ἐν λόγῳ ἀκολουθία τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ προπορευεῖται στὸ δρόμο του ἄγγελος φωτεινὸς καὶ νὰ τὸν προστατεύει ἀπὸ κάθε κακὸ. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μᾶς διαβεβαίωσε ὅτι οἱ ἐντολές του εἶναι αὐτὲς ποὺ σηματοδοτοῦν μὲ ἀσφάλεια τὸν πνευματικὸ δρόμο τῆς ζωῆς μας. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ κεντρικὸ μήνυμα τῆς κατ' ἐρανησμοῦν στίχων ἀπὸ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο διαμορφωθείσας γιὰ τὴν ἀκολουθία αὐτὴ εὐαγγελικῆς περικοπῆς (5,17-18/9,4-5/12,35). Ἄλλὰ καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωσι γιὰ τοὺς χριστιανοὺς ἰσχύει τελικὰ αὐτὸ ποὺ τονίζει τὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἀκολουθίας (Ἐβρ. 11,39/12,2), ὅτι *δι' ὑπομονῆς τρέχοντες τὸν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν*.

ε) *Ἀκολουθία ἐπὶ ἐγκαταστάσει δημοτικῆς ἢ κοινοτικῆς ἀρχῆς*.

Στὰ πλαίσια τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ὅπως αὐτὲς διαμορφώθηκαν στὴν Ἑλλάδα τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ βάση τὸ Σύνταγμα καὶ τὸν Καταστατικὸ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν ἐγκατάστασι κάθε νεοεκλεγείσας ὑπὸ τοῦ λαοῦ Δημοτικῆς ἢ Κοινοτικῆς Ἀρχῆς, καθιερώθηκε νὰ ψάλλεται, γιὰ τὸ ἐπίσημο τοῦ γεγονότος, ἡ ἐν λόγῳ εἰδικὴ ἀκολουθία. Πέραν ὁμῶς αὐτοῦ στὴν ἀκολουθία αὐτὴ ἀντανακλᾶται καὶ ἡ καθολικὴ προσπάθεια τοῦ ἔθνους γιὰ τὴν διοικητικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνασυγκρότηση τῆς χώρας, ἀμέσως μετὰ τὰ δεινὰ τῆς γερμανικῆς κατοχῆς καὶ τοῦ ἐμφύλιου σπαραγμοῦ. *Ἦκεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ εἰρήνη, ἦκεν ἡ ἀσφάλεια, ἐλήλυθεν ἡ εὐνομία*. *Ἦψωσας γὰρ ἐκλεκτοὺς ἐκ τοῦ λαοῦ σου, ἔδωκας πάλιν ἀρχοντας ἡμῖν, εἰς τὸ ἀρχεῖν καὶ κρίνειν ἀναμέσον τοῦ λαοῦ, λέγει χαρακτηριστικὰ ἡ εὐχὴ τῆς ἀκολουθίας*.

Στὴν ἀναγεννητικὴ αὐτὴ προσπάθεια τοῦ ἔθνους γιὰ τὴν ἀνάδειξι ἀξίων ἀρχόντων τοῦ λαοῦ οὐσιαστικὴ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ καὶ ἡ προβολὴ τῶν καταλλήλων προτύπων πρὸς μίμηση, ὅπως αὐτὸ γίνεται ἰδιαίτε-

ρα με τὰ δύο ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα τῆς ἀκολουθίας⁶⁴. Ἐτσι τὸ μὲν ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα (Πράξ. 20, 17, 19, 32-35) ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς ὁμιλίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου, στὴν ὁποία τονίζει, ὅτι τὸν ἡγέτη μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, πρέπει νὰ κοσμοῦν καὶ οἱ ἀρετὲς τῆς φιλοπονίας καὶ ἀνιδιοτέλειας κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τοῦ λαοῦ. Τοὺς ὑπενθυμίζει δὲ τὸ προσωπικὸ του παράδειγμα ὅτι ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἀφ' ἧς ἐπέβην εἰς τὴν Ἀσίαν... τὸν πάντα χρόνον ἐγενόμην, δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πολλῶν δακρῶν καὶ πειρασμῶν... ἀργυρίου ἢ χρυσοῦ ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπεθύμησα· αὐτοὶ γινώσκετε ὅτι ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς οὖσιν μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί.

Στὸ δὲ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα (Ματθ. 20, 25-28) ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, μὲ ἀφορμὴ τὸ γνωστὸ αἶτημα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου γιὰ τὴν ἀπόκτηση κοσμικῆς ἐξουσίας, καταδικάζει τὸν ἐξουσιαστικὸ καὶ ἐνίοτε καταδυναστευτικὸ χαρακτήρα τῶν κοσμικῶν ἀξιωματῶν, πρὸς τὸν ὁποῖο συχνὰ διολισθαίνουν καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες. Διδάσκει δὲ ὅτι οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δούλος. Καὶ ἐπάγει ἐπιγραμματικά: Ὡσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

64. Ἀνάλογα εἶναι τὰ αἰτήματα τῆς εὐχῆς τῆς ἀκολουθίας: Ἄρχον εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης Κυρίτα· σὺ ἔδωκας ἡμῖν ἄρχοντας κατὰ τὴν καρδίαν ἡμῶν, αὐτὸς δὲ καὶ δὸς αὐτοῖς ἄρχειν μετ' ἐπιστήμης, ὅτι χαλεποῦ τοῦ εἰδένα ἄρχεσθαι, χαλεπώτερόν ἐστι τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων. Κατάστησον αὐτοὺς διακόνους εἰς τὸ ἀγαθόν· τὰς δόδους σου γνώρισον αὐτοῖς, καὶ τὰς τρίβους σου δίδαξον αὐτοὺς καὶ δόγησον αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἀλήθειάν σου, ἵνα πορευθῶσιν ἐν ἀκακίᾳ καὶ σῶσιν ἐν εὐθύτητι. Διακονησάτωσαν καὶ οὐ διακονηθήτωσαν· οὐκ ἄρξουσιν οὗτοι ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ σὺ ἄρξεις ἡμῶν δι' αὐτῶν· ὅτι πᾶσα ἀρχὴ καὶ ἐξουσία ὑπὸ σοῦ τέτακται καὶ οὐκ ἔστιν ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ σοῦ.